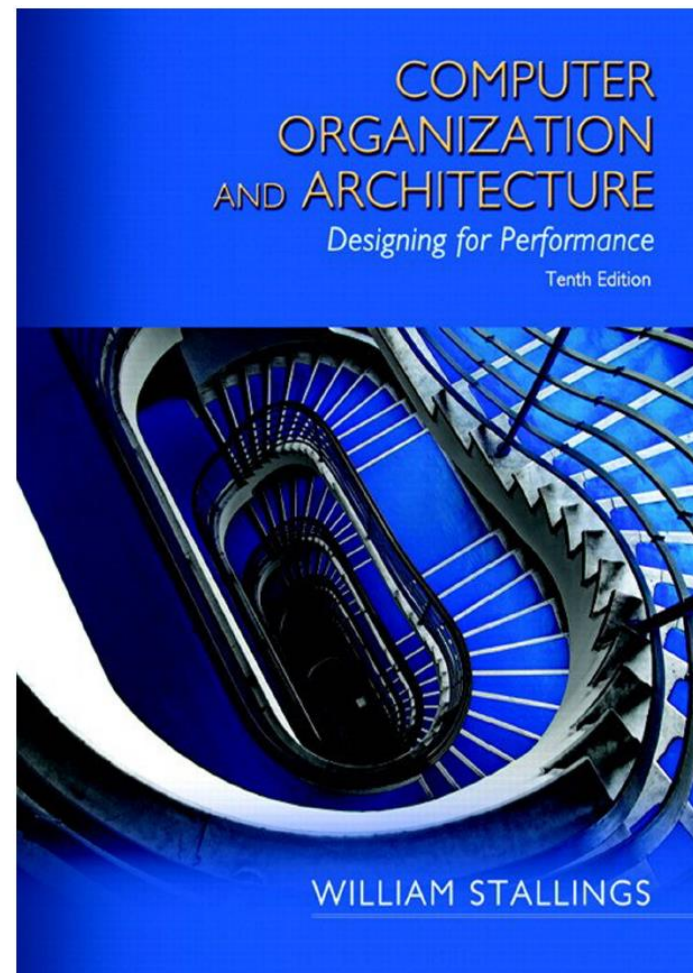
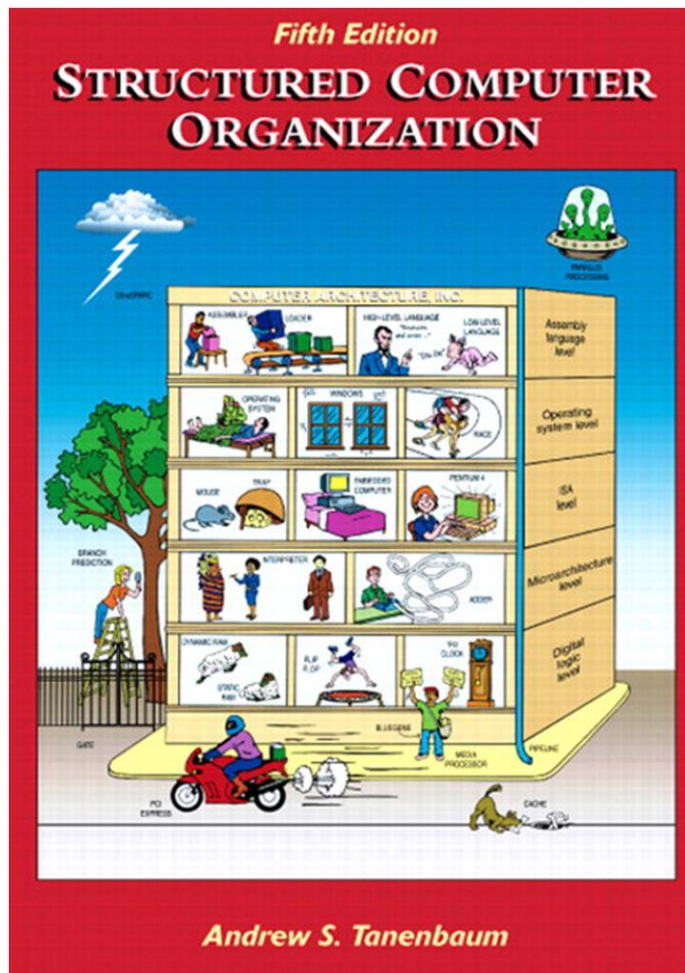

Architektura Systemów Komputerowych

dr Marcin Stępnia

Na podstawie wykładów prof. Stanisława Ambroszkiewicza

TEXTS IN COMPUTER SCIENCE

A Practical Introduction to Computer Architecture

Daniel Page

 Springer

Wiley Series on Parallel and Distributed Computing
Albert Y. Zomaya, Series Editor

 WILEY

FUNDAMENTALS OF COMPUTER ORGANIZATION AND ARCHITECTURE

MOSTAFA ABD-EL-BARR

JOHN L. HENNESSY   DAVID A. PATTERSON

COMPUTER ARCHITECTURE

A Quantitative Approach

FIFTH EDITION

MK
MORGAN KAUFMANN

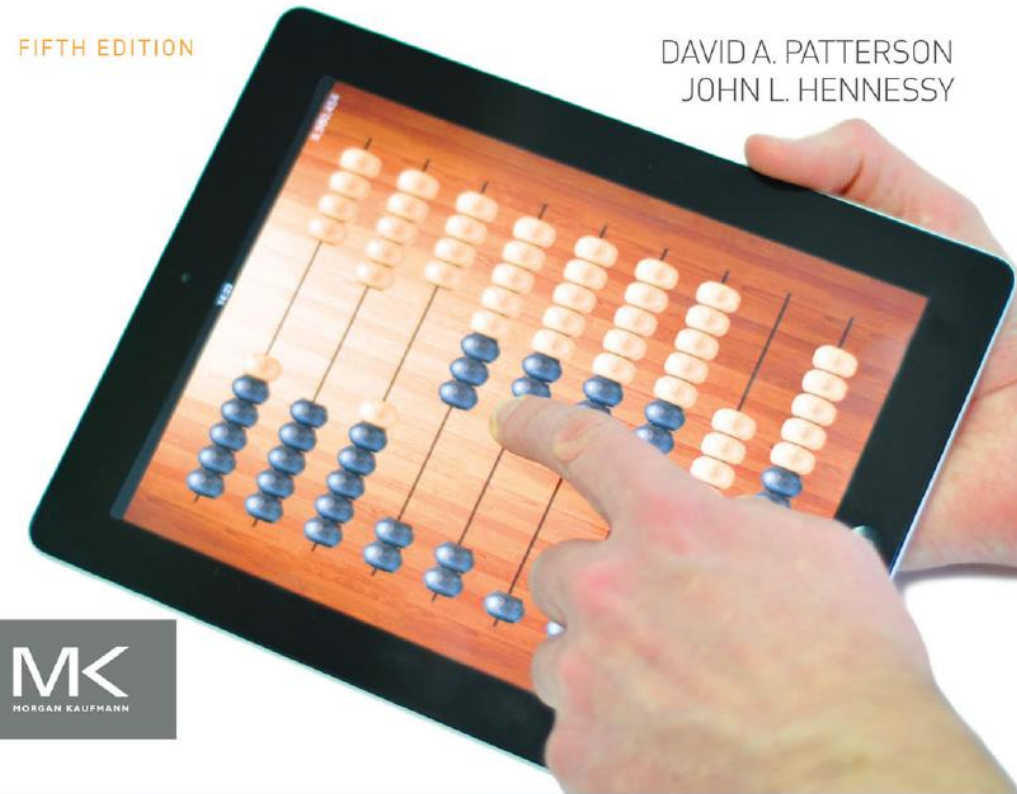

COMPUTER ORGANIZATION AND DESIGN

THE HARDWARE/SOFTWARE INTERFACE

FIFTH EDITION

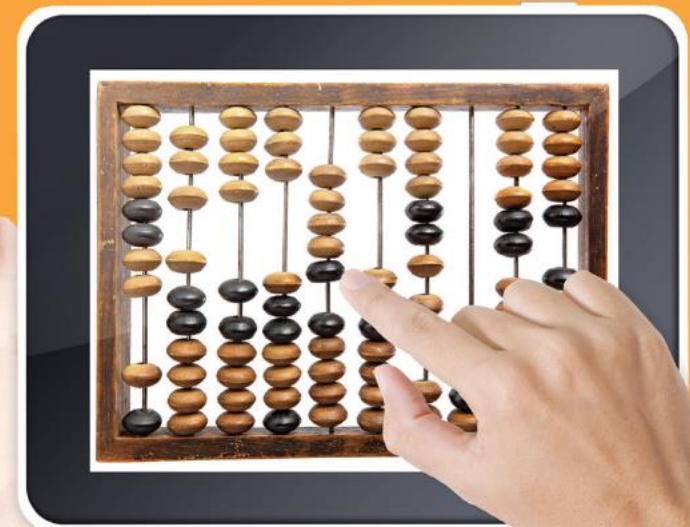
DAVID A. PATTERSON
JOHN L. HENNESSY

COMPUTER ORGANIZATION AND DESIGN

THE HARDWARE/SOFTWARE INTERFACE

ARM® EDITION

DAVID A. PATTERSON
JOHN L. HENNESSY

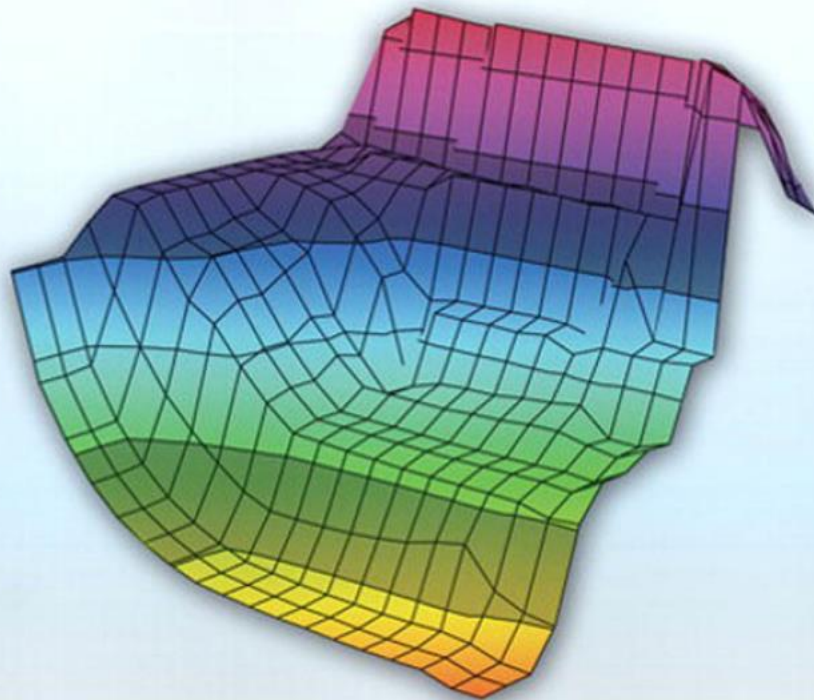
Architektura Systemów Komputerowych

Second Edition

COMPUTER SYSTEMS

A Programmer's Perspective

Bryant • O'Hallaron

Pitfalls of Computer Technology Forecasting

“DOS addresses only 1 MB of RAM because we cannot imagine any applications needing more.” Microsoft, 1980

“640K ought to be enough for anybody.” Bill Gates, 1981

“Computers in the future may weigh no more than 1.5 tons.” *Popular Mechanics*

“I think there is a world market for maybe five computers.” Thomas Watson, IBM Chairman, 1943

“There is no reason anyone would want a computer in their home.” Ken Olsen, DEC founder, 1977

“The 32-bit machine would be an overkill for a personal computer.” Sol Libes, *ByteLines*

Architektura Systemów Komputerowych

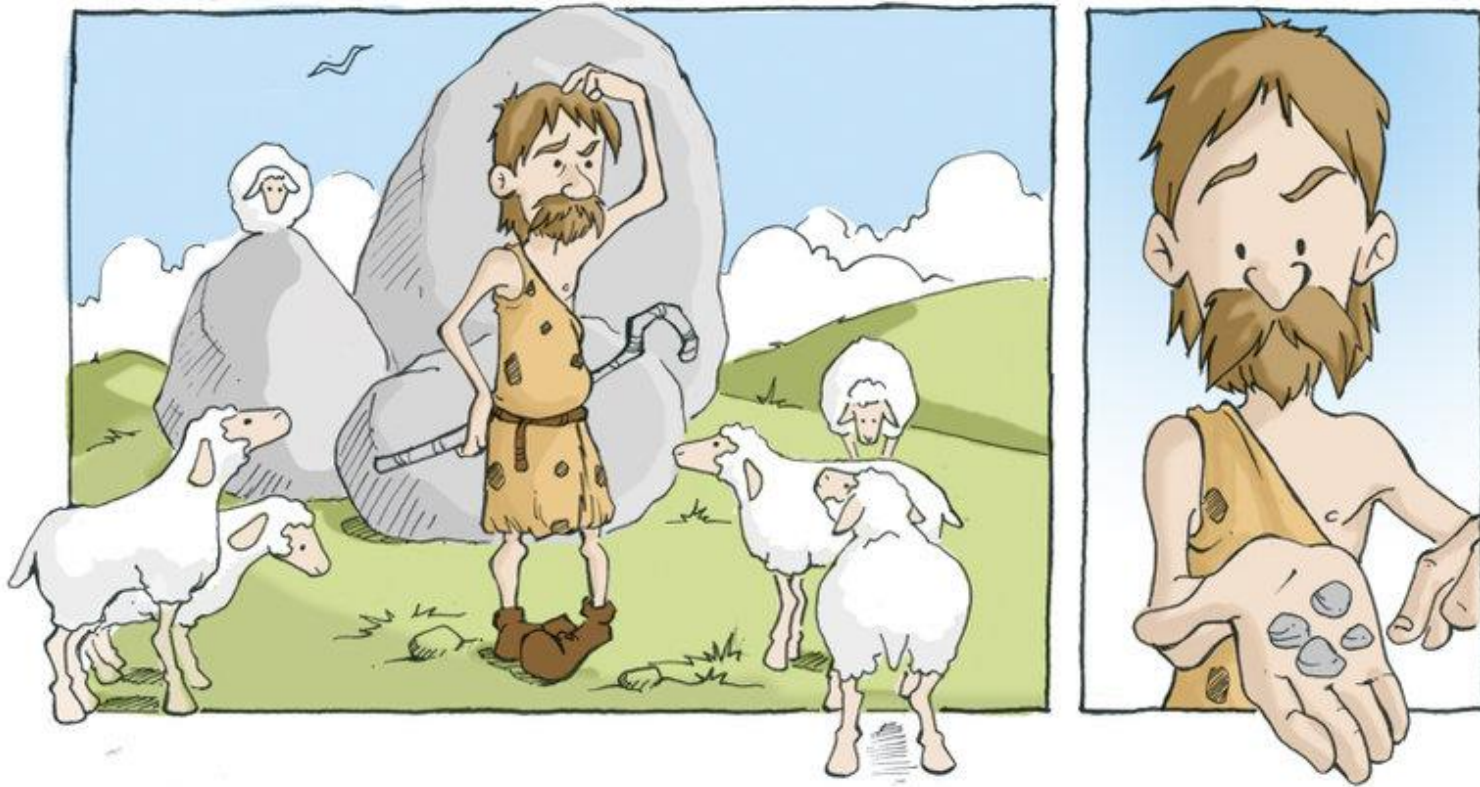

- **Komputer** – słowo pochodzące od angielskiego słowa „*computer*”, czyli „*ten który liczy*”
- **Cel:** zrozumieć co to znaczy liczyć i jak można liczyć
- Człowiek potrafi liczyć
- Można te liczenie zautomatyzować, i wówczas maszyna może liczyć
- Komputer to maszyna, która potrafi liczyć. Czy tak jak człowiek?
- Informacja, przetwarzanie informacji
- Algorytmy, programy

Liczby – jak dawniej liczono (owce, barany i kozły, monety, ...)

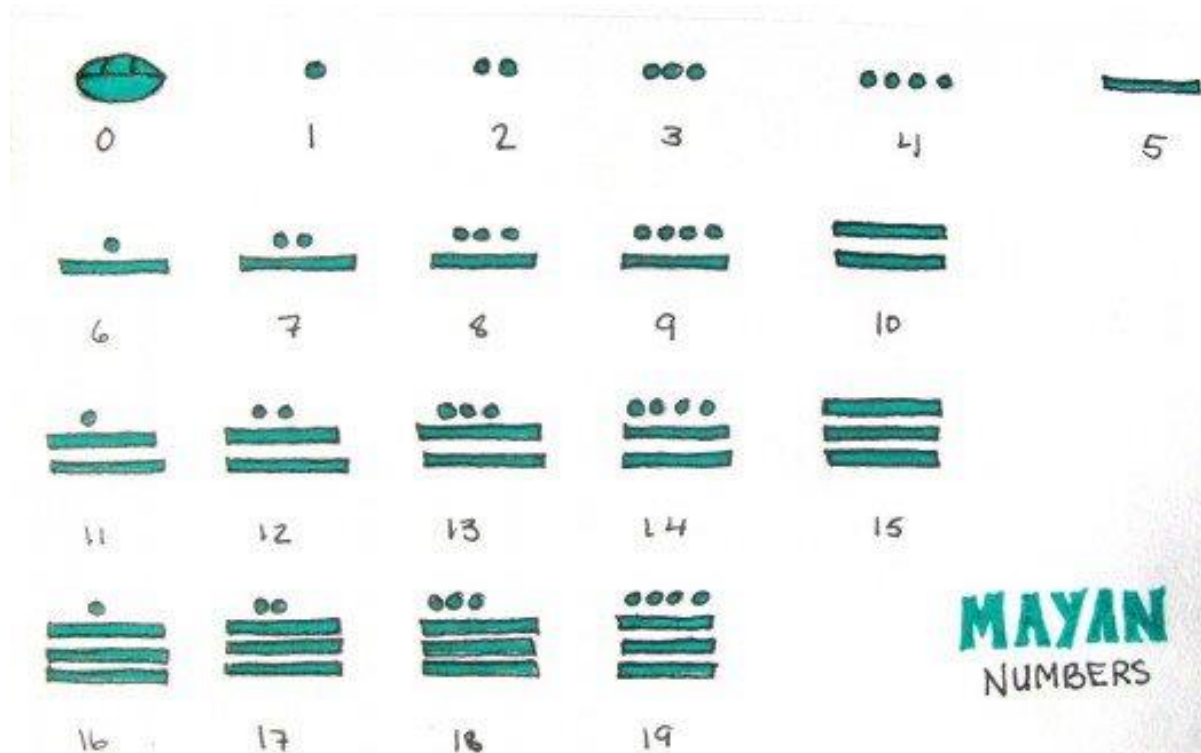

Liczby i operacje na liczbach

- Najprostszy i najbardziej naturalny system pozycyjny
  - | jeden
  - || dwa
  - ||| trzy, itd.
- Dodawanie
- Odejmowanie
- Mnożenie
- Dzielenie

algorytmy

algorytm (obliczenia, przetwarzanie danych)

Przykłady: pisemne dodawanie, odejmowanie, mnożenie,
dzielenie (na podstawie dodawania cyfr prostego
odejmowania) i tabliczki mnożenia
również przetwarzanie wyrazów, zdań

DEFINICJA algorytmu

- jednoznaczna metoda obliczenia w skończonym czasie na podstawie danych wejściowych (input) do danych wynikowych (output).
- Te dane to np. liczby naturalne, bajty, (złożone) struktury danych (ciągi bajtów odpowiednio interpretowane)
- Na liczbach naturalnych: 1, 2, 3, 4, ... n, ... to funkcje.
- Rekurencja na podstawie funkcji h definiujemy nową funkcję f:
 $f(1) := c$; stała c
 $f(n+1) := h(f(n), n+1)$
- Np. suma kolejnych liczb naturalnych do n; $S(n)$
 $S(1) = 1$
 $S(n+1) = S(n) + n+1$
Gauss jako uczeń podał prostszy wzór $S(n) := n(n+1)/2$ – jak na to wpadł?

DEFINICJA algorytmu

- Ciąg Fibonacciego $\text{Fib}(n)$:

$$\text{Fib}(0) := 0$$

$$\text{Fib}(1) := 1$$

$$\text{Dla } n > 1, \text{Fib}(n) := \text{Fib}(n - 1) + \text{Fib}(n - 2)$$

$$1, 1, 2, 3, 5, 8, \dots$$

Innym przykładem jest wyliczanie **największego wspólnego dzielnika** za pomocą **algorytmu Euklidesa**:

$$1. \text{gcd}(0, n) = n$$

$$2. \text{gcd}(k, n) = \text{gcd}(n \bmod k, k) \text{ dla } k > 0 \quad (n \bmod k \text{ oznacza tu resztę z dzielenia } n \text{ przez } k).$$

lub inaczej:

$$\text{gcd}(k, n) = \begin{cases} n & \text{dla } k = 0; \\ \text{gcd}(n \bmod k, k) & \text{dla } k > 0. \end{cases}$$

DEFINICJA algorytmu

- typy danych wejściowych - input: T^{in}
- typy danych wyjściowych - output: T^{out}
- funkcje $f_{ij}: T_i \rightarrow T_j$
- relacje $R: T_n \rightarrow \text{boolean}$ ($= \{\text{true}; \text{false}\}$)
  - np. dla typu liczb naturalnych N są to relacje $=$, $>$, oraz $<$
- Algorytm to funkcja $f: T^{\text{in}} \rightarrow T^{\text{out}}$
skonstruowana z takich funkcji i relacji

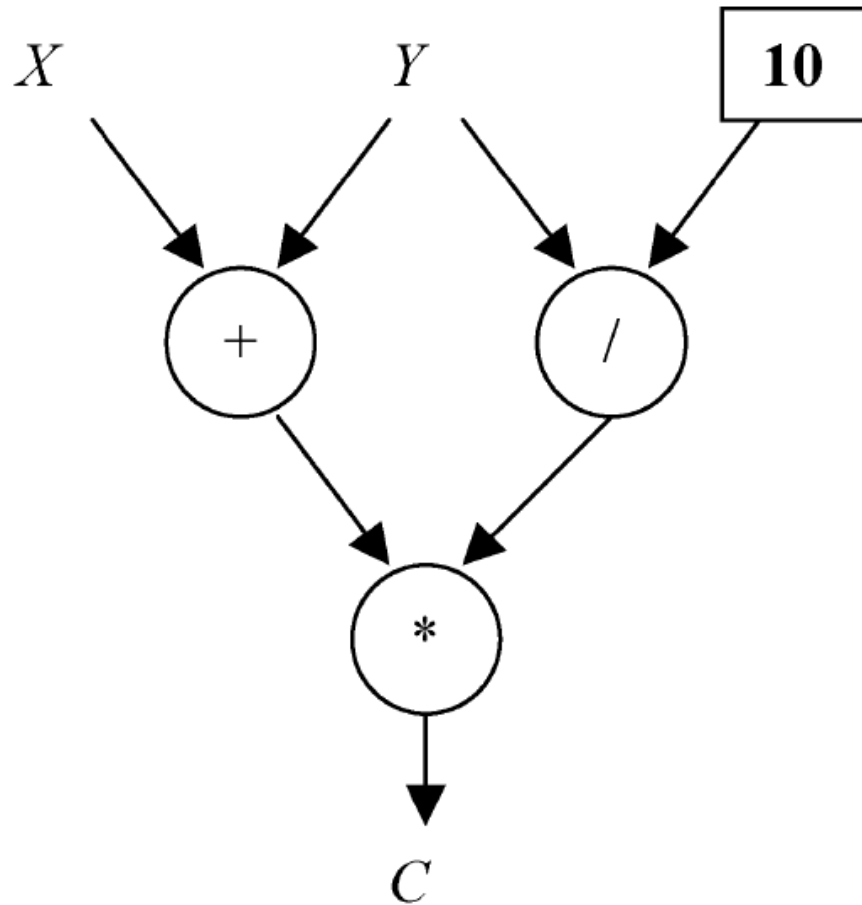
DEFINICJA algorytmu

- a jak w językach programowania i w komputerze?
- podobnie ale (w architekturze von Neumanna) bardziej skomplikowanie
- wykonanie programu może się zapętlić – konieczna jest zewnętrzna interwencja żeby zakończyć wykonanie

prosty graf dataflow (graf przepływu danych)

$A := X + Y$
 $B := Y / 10$
 $C := A * B$

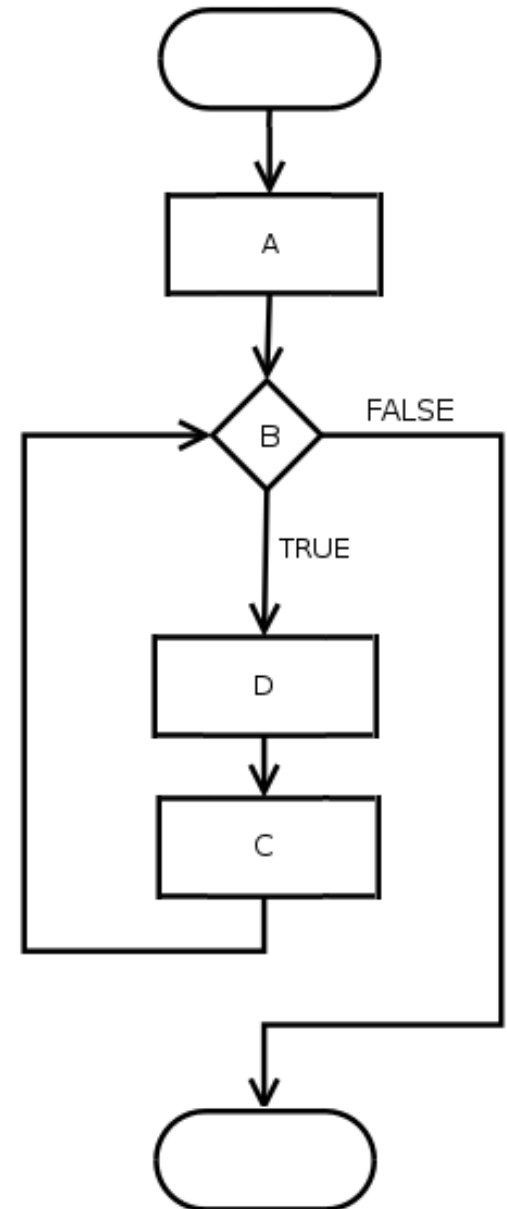
(a)

(b)

rozgałęzienia i pętle

- `for(A;B;C)` to formuła
- pętla `while` – wykonuj D dopóki prawdziwa

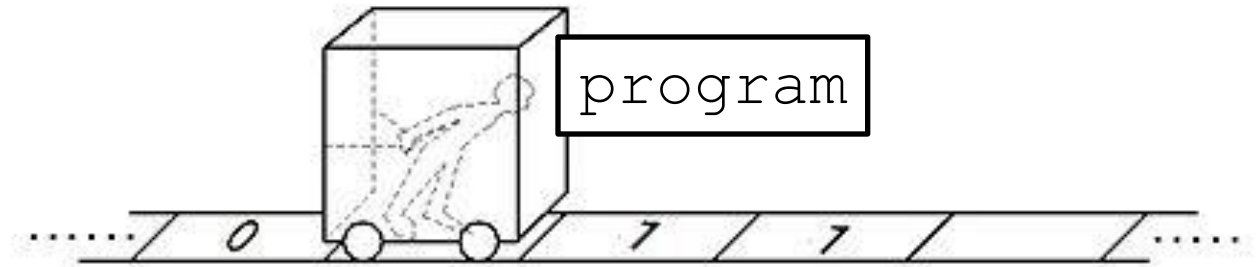
`for(A;B;C)`
`D;`

Maszyna Turinga-Posta

Program

```
1. ins_1  
2. ins_2  
...  
n. ins_n
```


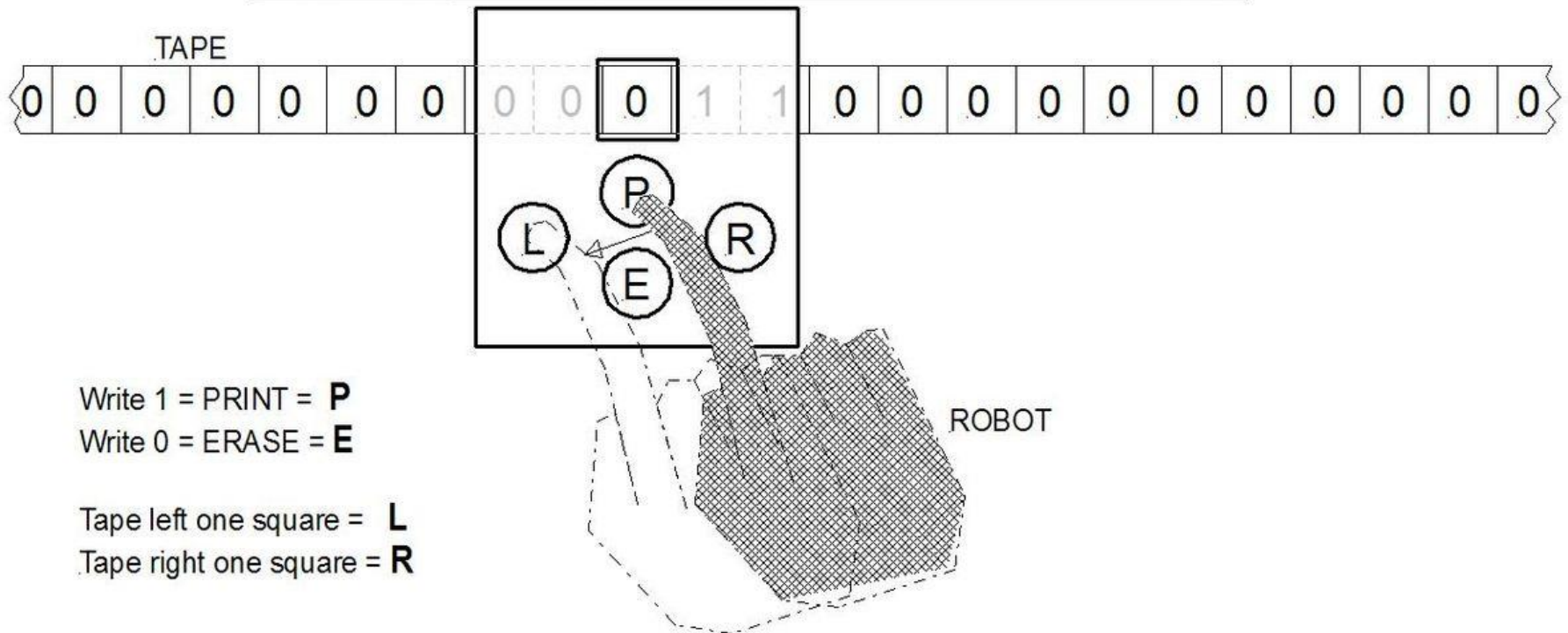
Instrukcje:

```
1. write 0  
2. write 1  
3. move left  
4. move right  
5. if scanning 0 then goto  
   instruction i  
6. if scanning 1 then goto  
   instruction j
```


Maszyna Turinga

	Current state A:			Current state B:			Current state C:		
<u>TABLE</u>	Write symbol:	Move tape:	Next state:	Write symbol:	Move tape:	Next state:	Write symbol:	Move tape:	Next state:
tape symbol is 0:	1	R	B	1	L	A	1	L	B
tape symbol is 1:	1	L	C	1	R	B	1	N	HALT

Maszyna rejestrowa

Maszyna rejestrowa (ang. *register machine*) posiada nieograniczoną liczbę rejestrów R_n (przy czym n jest liczbą naturalną), z których każdy może zawierać dowolną liczbę naturalną, oznaczona przez r_n . A więc każdy rejestr jest nieograniczony pamięciowo. Program P zawiera skończoną liczbę ponumerowanych instrukcji utworzonych na bazie następujących czterech podstawowych instrukcji:

1. zero $Z(n)$; zamień r_n na 0
2. następnik $S(n)$; zamień r_n na $r_n + 1$
3. transfer $T(m; n)$; zamień r_n na r_m
4. skok $J(m; n; q)$; jeśli $r_m = r_n$, to przejdź do instrukcji o numerze q w P , w przeciwnym przypadku przejdź do następnej instrukcji w P .

Maszyna rejestrowa

Maszyna licznikowa – abstrakcyjny model maszyny będący prostą odmianą maszyny rejestrowej.

For a given counter machine model the instruction set is tiny—from just one to six or seven instructions. Most models contain a few arithmetic operations and at least one conditional operation (if *condition* is true, then jump). Three *base models*, each using three instructions, are drawn from the following collection. (The abbreviations are arbitrary.)

- CLR (r): CLear register r . (Set r to zero.)
- INC (r): INCrement the contents of register r .
- DEC (r): DECrement the contents of register r .
- CPY (r_j, r_k): CoPY the contents of register r_j to register r_k leaving the contents of r_j intact.
- JZ (r, z): IF register r contains Zero THEN Jump to instruction z ELSE continue in sequence.
- JE (r_j, r_k, z): IF the contents of register r_j Equals the contents of register r_k THEN Jump to instruction z ELSE continue in sequence.

In addition, a machine usually has a HALT instruction, which stops the machine (normally after the result has been computed).

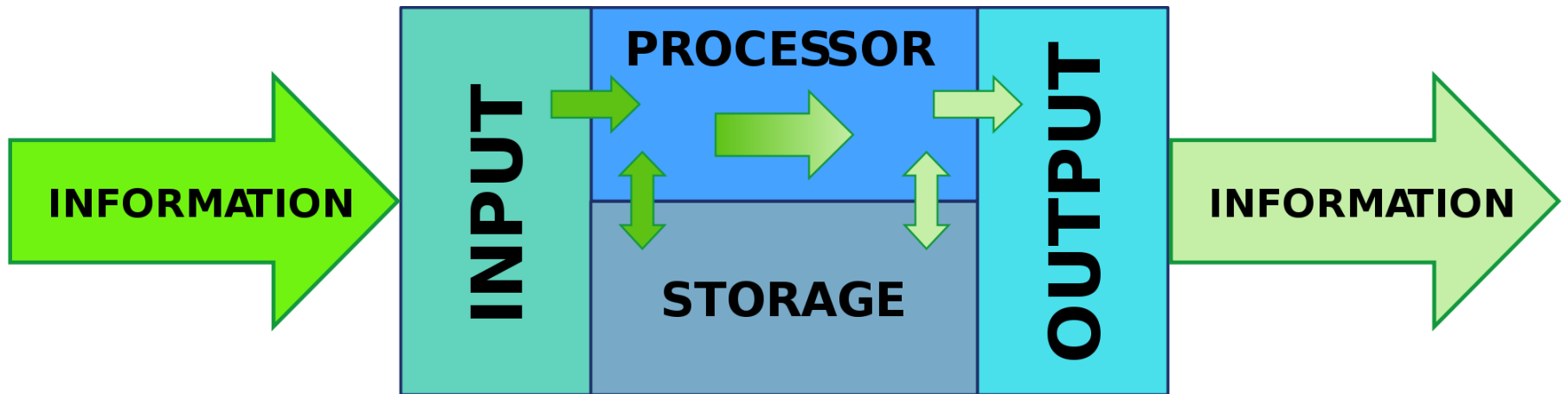
Using the instructions mentioned above, various authors have discussed certain counter machines:

- set 1: { INC (r), DEC (r), JZ (r, z) }, (Minsky (1961, 1967), Lambek (1961))
- set 2: { CLR (r), INC (r), JE (r_j, r_k, z) }, (Ershov (1958), Peter (1958) as interpreted by Shepherdson-Sturgis (1964); Minsky (1967); Schönhage (1980))
- set 3: { INC (r), CPY (r_j, r_k), JE (r_j, r_k, z) }, (Elgot-Robinson (1964), Minsky (1967))

The three counter machine base models have the same computational power since the instructions of one model can be derived from those of another. All are equivalent to the computational power of [Turing machines](#). Due to their unary processing style, counter machines are typically exponentially slower than comparable Turing machines.

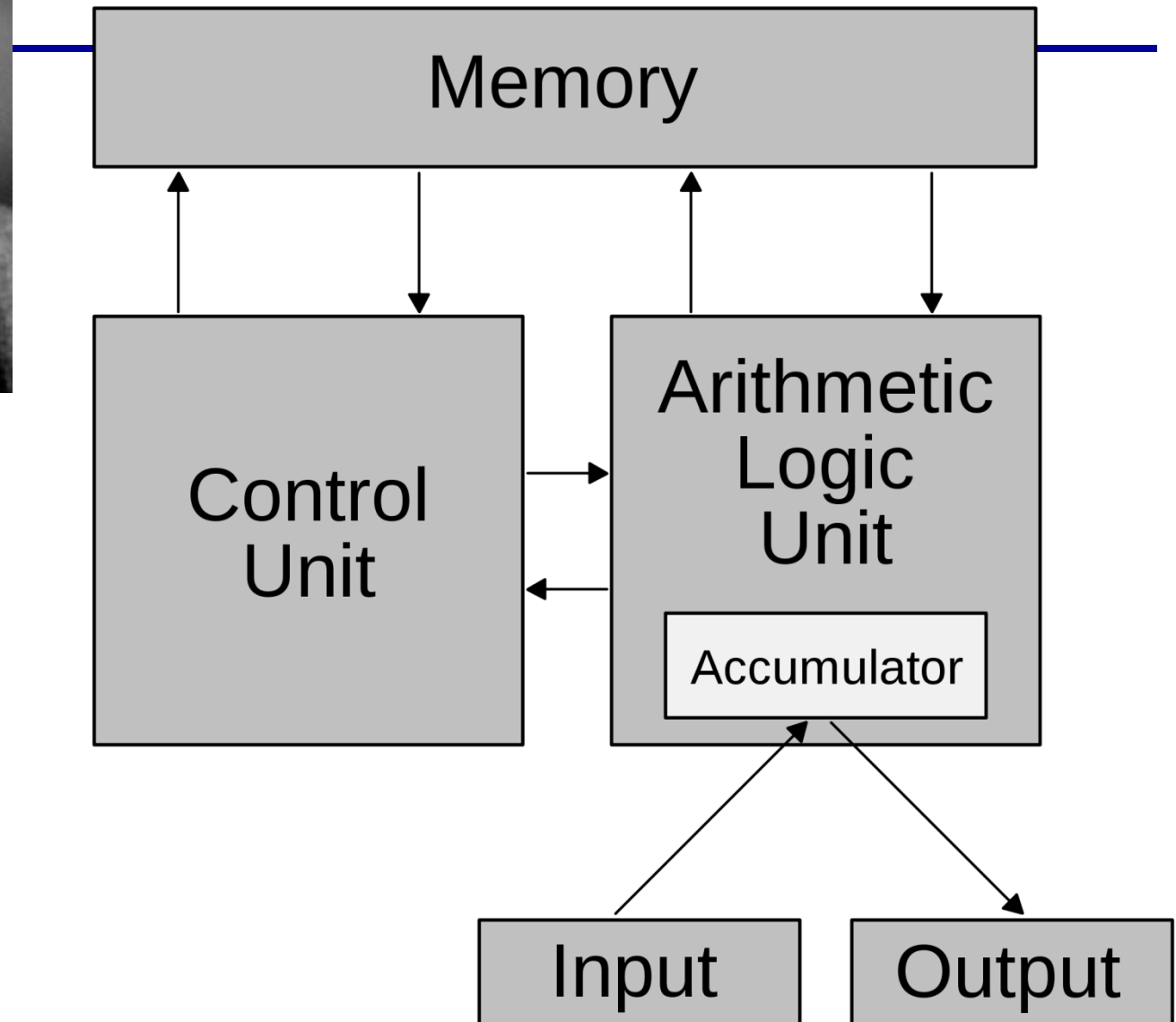
Co to jest komputer

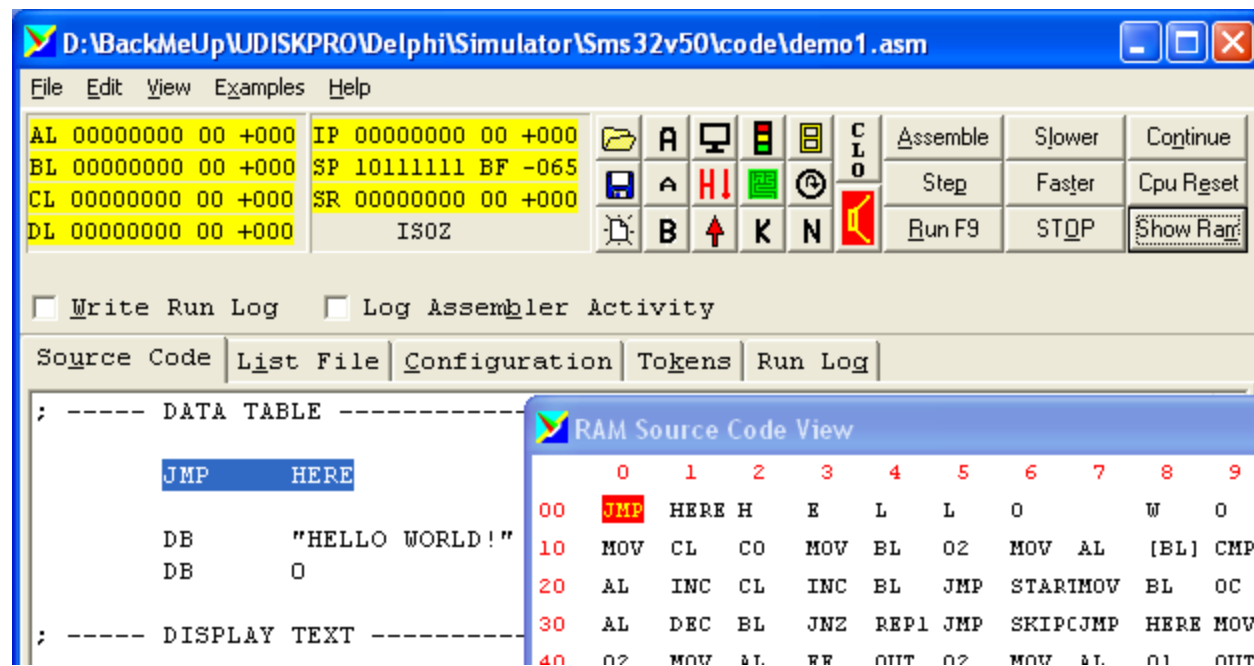

Komputer von Neumanna

CEL: poznać architekturę komputera wg. von Neumanna

- Nie tylko poznać ale i programować w prostym asemblerze na prostej maszynie, tj. symulatorze **Microprocessor Simulator V5.0**
- <https://nbest.co.uk/Softwareforeducation/sms32v50/index.php>

File Edit View Examples Help

AL 00010001 11 +017 IP 10001011 8B -117
 BL 00010100 14 +020 SP 10111111 BF -065
 CL 11001100 CC -052 SR 00000000 00 +000
 DL 00000000 00 +000 IS02

Assemble Slower Continue
 Step Faster Cpu Reset
 Run F9 STOP Show Ram

☐ Write Run Log ☐ Log Assembler Activity

Source Code List File Configuration Tokens Run Log

```

OUT    02          ; LSB used for multiplexing

MOV     AL,01       ; 0000 0001b
OUT     02          ;
MOV     AL,0        ; 0000 0000b
OUT     02          ;

DEC     BL          ; Count down
JNZ     REP2        ; Jump out of loop on zero

```

```

; ----- HEATER AND THERMOSTAT -----
IN      03          ; Input from thermostat on port 3
CMP     AL,01       ; Is it too warm
JZ      OFF         ; If no then jump to OFF
MOV     AL,80       ; Use MSB to turn heater on.
OUT     03          ; Send 10000000 to port 3
JMP     Skip2       ; Jump past heater-off code

```

```

OFF:
MOV     AL,0        ; Turn o
OUT     03          ; Send o

Skip2:
MOV     BL,20       ; Time D

ON:
DEC     BL          ; BL cou
JNZ     ON          ; Jump o

```

```

; ----- SNAKE IN THE MAZE -----
MOV     AL,FF       ; Maze r
OUT     04          ; Snake
MOV     BL,0A       ; Count
MOV     AL,4F       ; 4 mean

REP5:
OUT     04          ; Send d
DEC     BL          ; Count
JNZ     REP5        ; Jump o

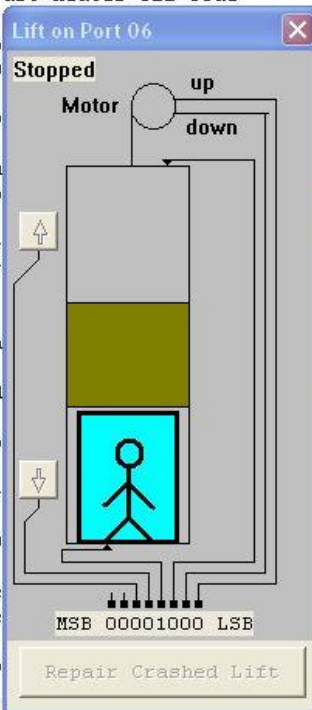
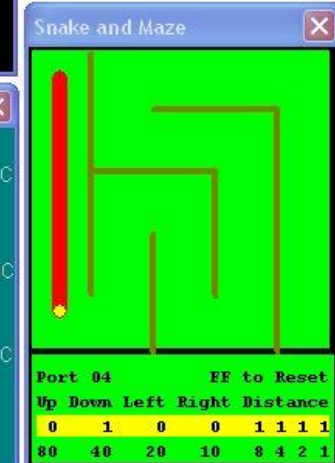
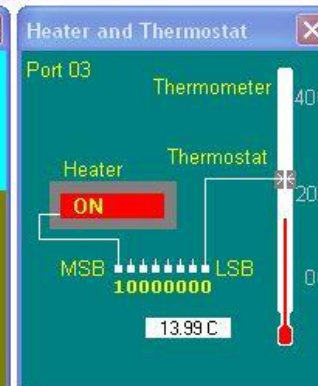
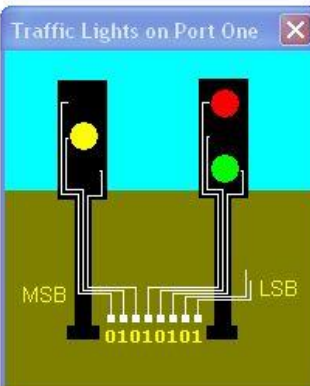
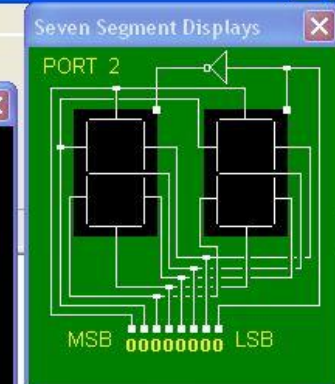
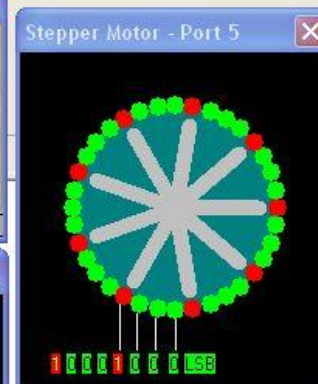
```

```

; ----- SPIN THE STEPPER MOTOR -----
MOV     BL,20       ; Count
MOV     AL,11       ; 0001 0

REP6:
OUT     05          ; Steppe
ROL     AL          ; Rotate
DEC     BL          ; Count
JNZ     REP6        ; Jump o

```


RAM Source Code View

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	B	C	D	E	F
00	JMP	HERE	H	E	L	L	0	W	0	R	L	D	!	0	CLO	
10	MOV	CL	CO	MOV	BL	02	MOV	AL	[BL]	CMP	AL	0	JZ	END1	MOV	[CL]
20	AL	INC	CL	INC	BL	JMP	START	MOV	BL	0C	MOV	AL	AA	OUT	01	NOT
30	AL	DEC	BL	JNZ	REP1	JMP	SKIP0	JMP	HERE	MOV	BL	0C	MOV	AL	FF	OUT
40	02	MOV	AL	FE	OUT											
50	DEC	BL	JNZ	REP2	IN											
60	JMP	SKIP2	MOV	AL	0											
70	FF	OUT	04	MOV	BL											
80	BL	20	MOV	AL	11											
90	MOV	BL	0C	MOV	AL											
A0	MIDDLE	END	END	END	END											
B0	END	END	END	END	END											
C0	48	45	4C	4C	4F											
D0																
E0																
F0																

Key press generates INT 03 - Read key from port 07

INT 03/Port 07

Ctrl Shift Normal

X Hexadecimal Y ASCII Z Source

Slajdy według **Jaswinder Pal Singh**

<http://www.cs.princeton.edu/courses/archive/spr05/cos111/index.php>

Co robi komputer?

Cokolwiek bym mu nie kazał

- Dodaj 2 do 3 i pokaż rezultat
  - Komputer odpowiada: 5
- Pomnóż ten wynik przez 7 i pokaż wynik
  - Komputer odpowiada: 35
- Pokaż mi stronę www II UPH
  - Komputer odpowiada:

Jak to się dzieje?

- Kto to robi?
- W jaki sposób mam mu kazać?

Dżin w komputerze? Nie

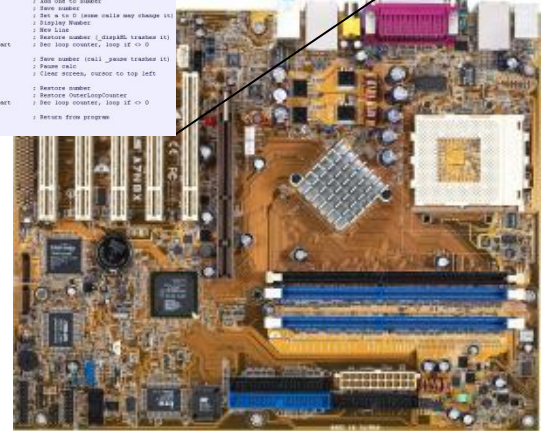

- *wczytaj input i zapamiętaj*
- *wczytaj następny input i zapamiętaj*
- *dodaj i pokaż wynik*
- *wczytaj input i zapamiętaj*
- *pomnóż i pokaż wynik*

```
#include "stdafx.h"
using namespace std;

int main()
{
    int a, b, c;
    cout << "Enter a: ";
    cin >> a;
    cout << "Enter b: ";
    cin >> b;
    c = a + b;
    cout << "Suma: " << c << endl;
    return 0;
}
```

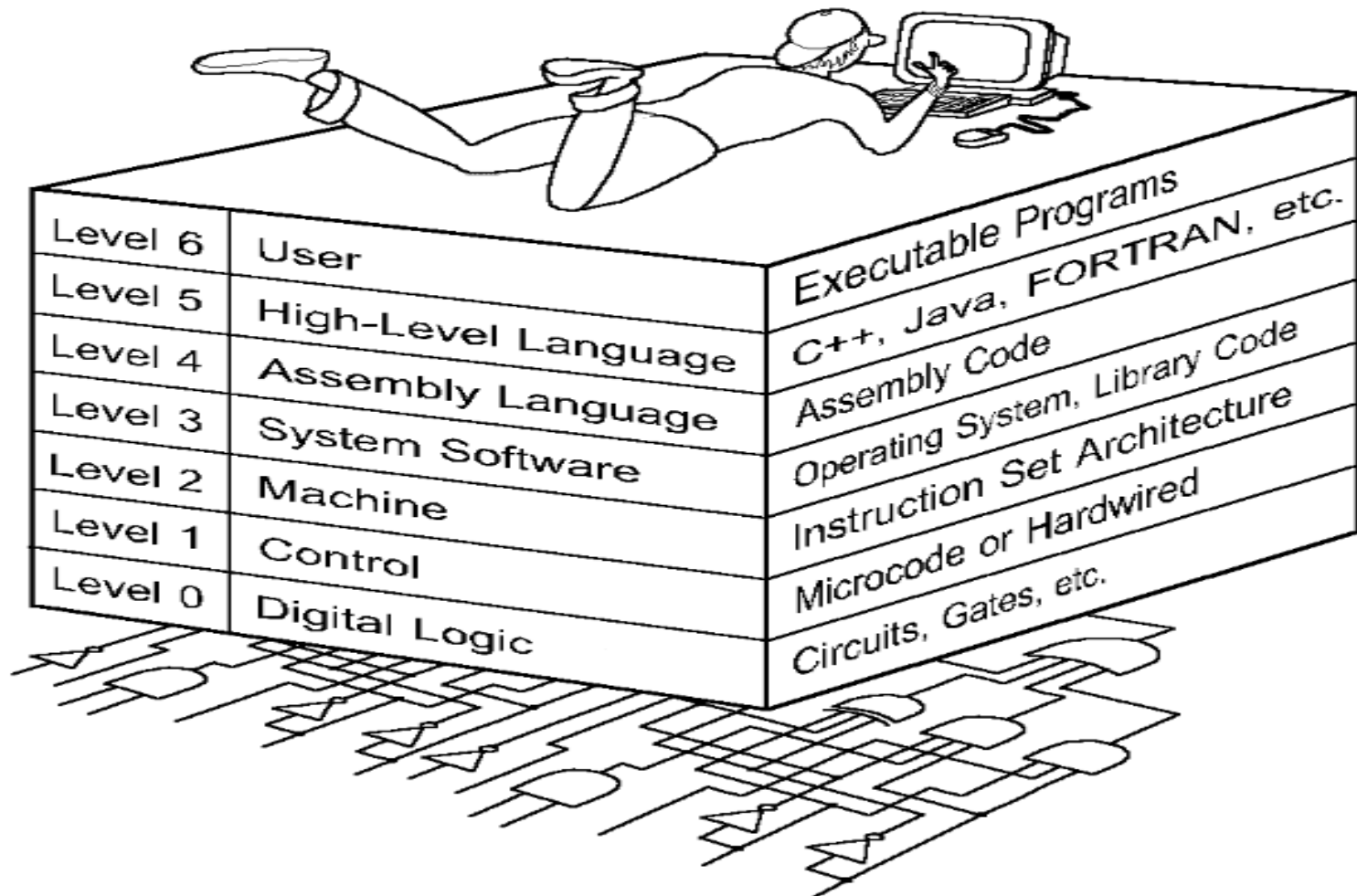
- Hardware (sprzęt) liczy
- Programista pisze kod (program) jak i co ten sprzęt ma liczyć

- Potrzebny jest specjalny język programowania

Z czego się składa komputer?

Podójście abstrakcyjne

Poziomy transformacji

Problem

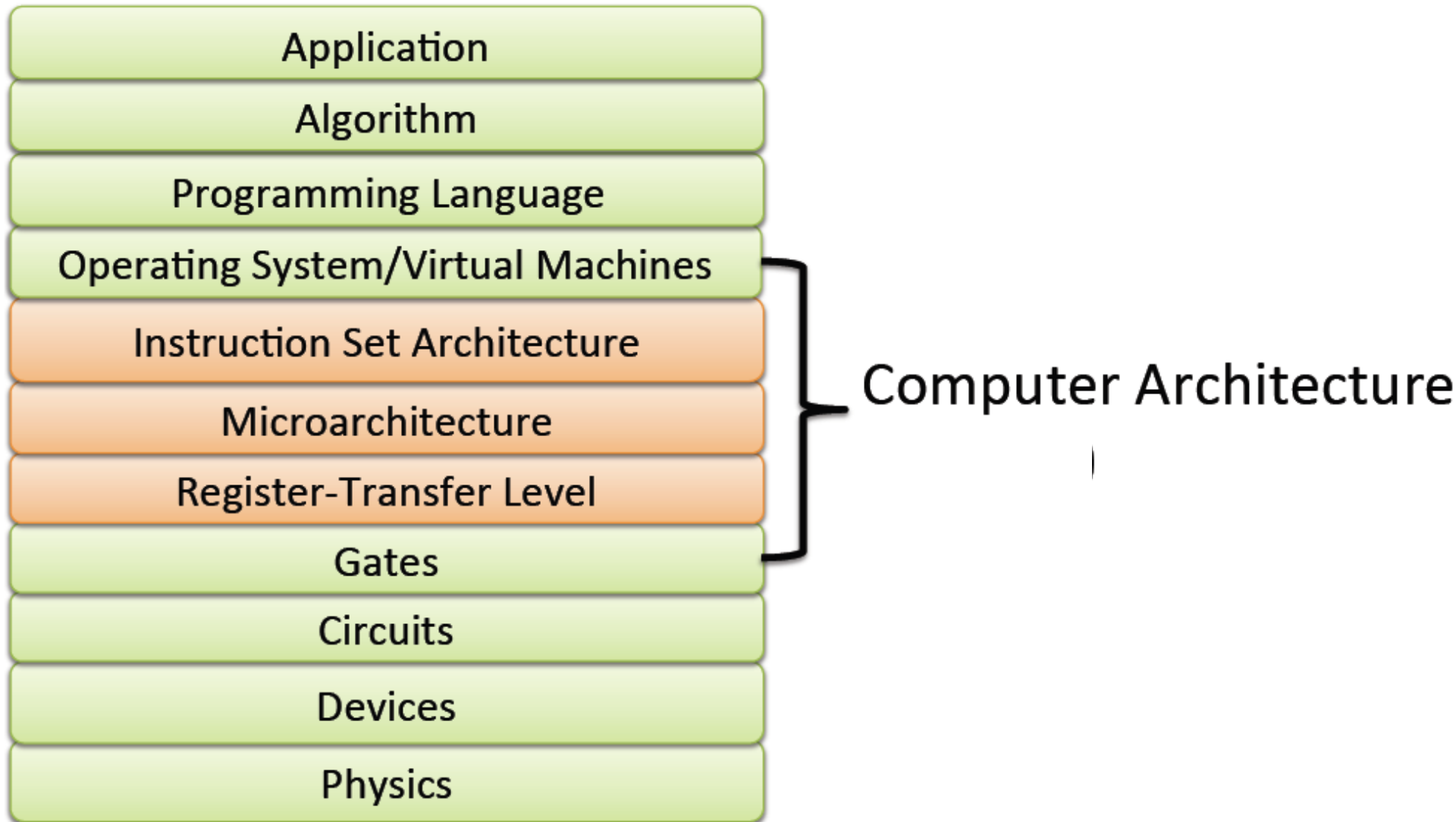

System operacyjny

*Interfejs pomiędzy
Software a Hardware*

Układy scalone

Poziomy transformacji

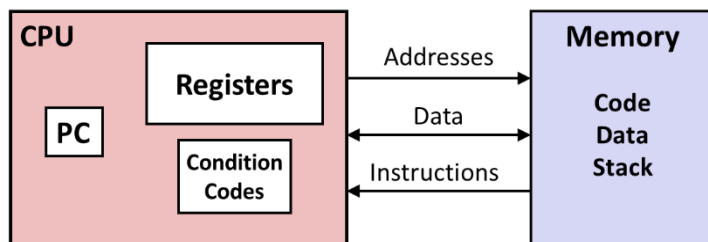
Poziomy transformacji

C programmer

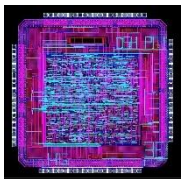
```
#include <stdio.h>
int main() {
    int i, n = 10, t1 = 0, t2 = 1, nxt;
    for (i = 1; i <= n; ++i) {
        printf("%d, ", t1);
        nxt = t1 + t2;
        t1 = t2;
        t2 = nxt; }
    return 0; }
```

**Klarowne poziomy,
ale uważaj...**

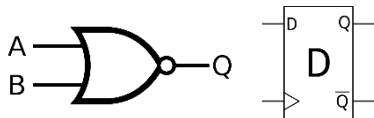
Assembly programmer

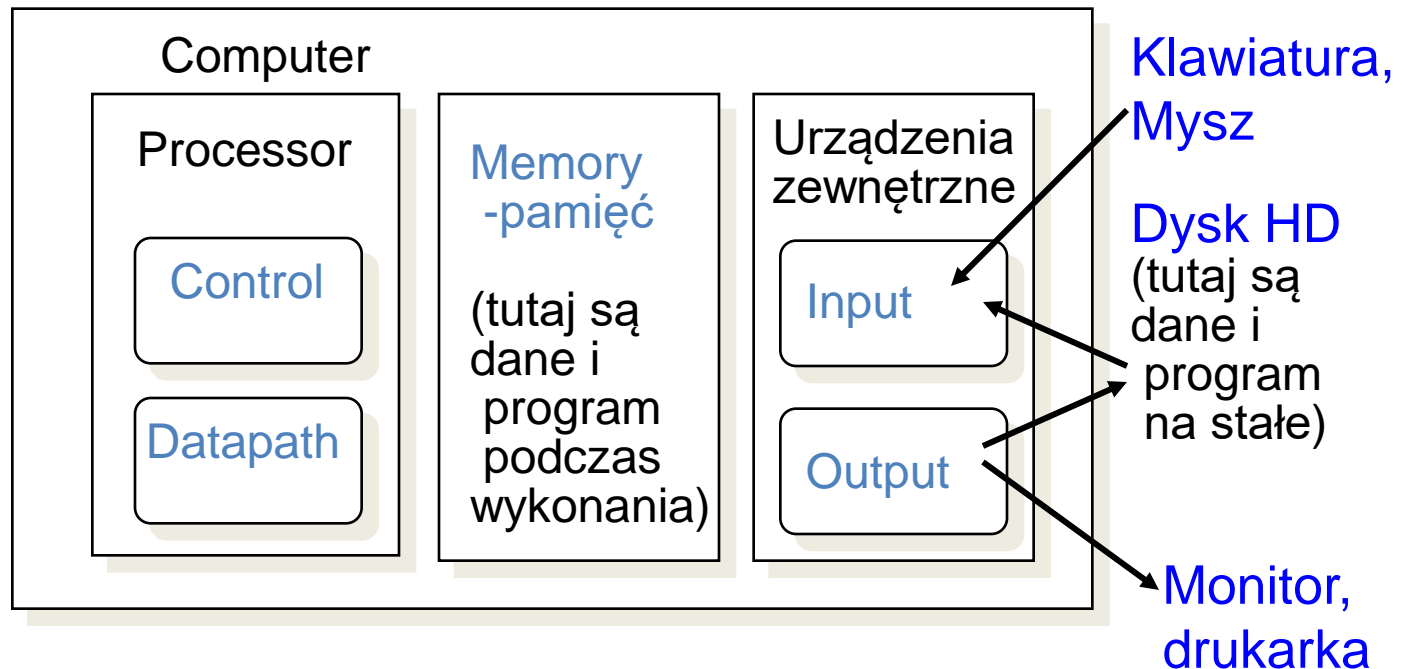
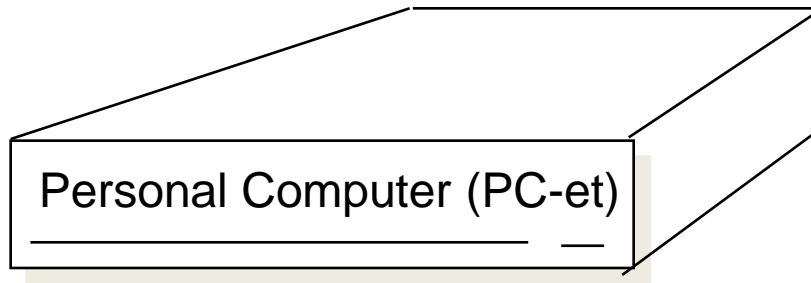
Computer Designer

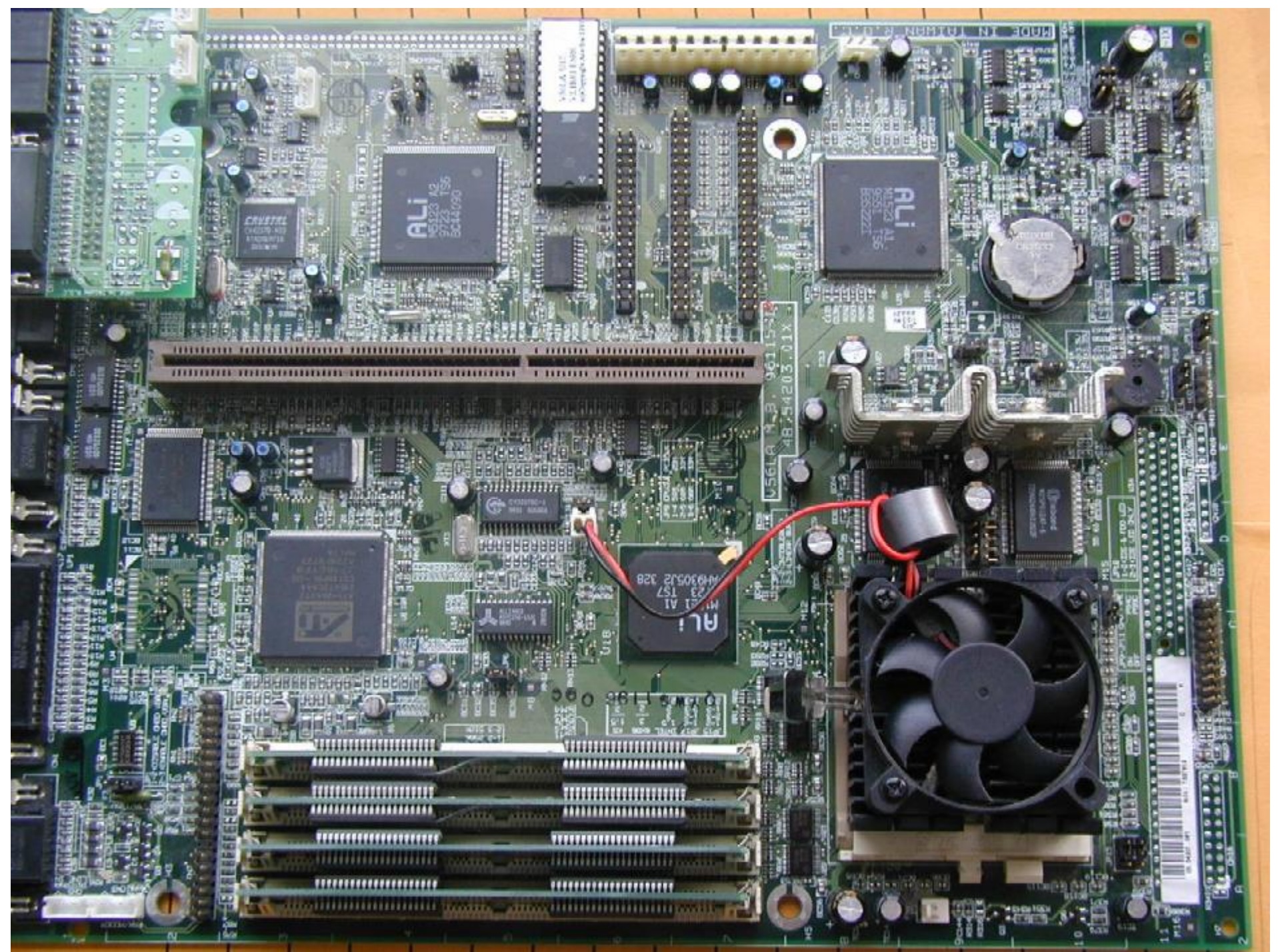
Gates, clocks, circuit layout, ...

5 komponentów komputera

Program

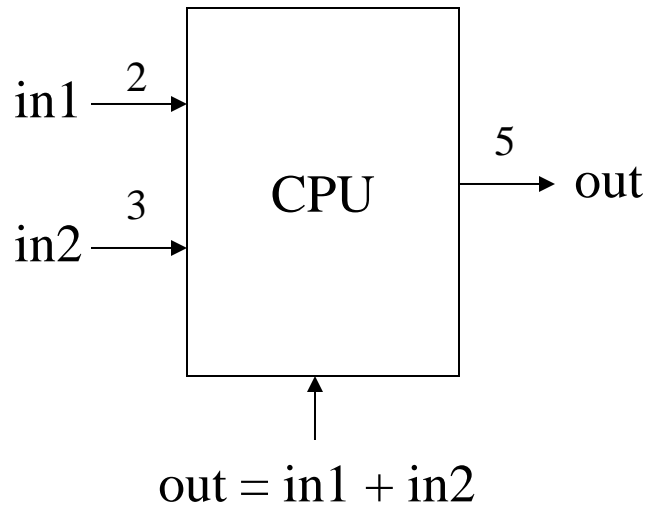

```
read (a)      ; wczytaj pierwsza wartość i zapisz na zmienną a
read (b)      ; wczytaj drugą wartość i zapisz na zmienną b
c = a + b     ; dodaj a do b a wynik zapisz na zmiennej c
read (d)      ; wczytaj trzecią wartość i zapisz na zmienną d
e = d * c     ; pomnóż c przez d; rezultat zapisz w zmiennej e
print (e)     ; wyświetl wartość zmiennej e na ekran
```

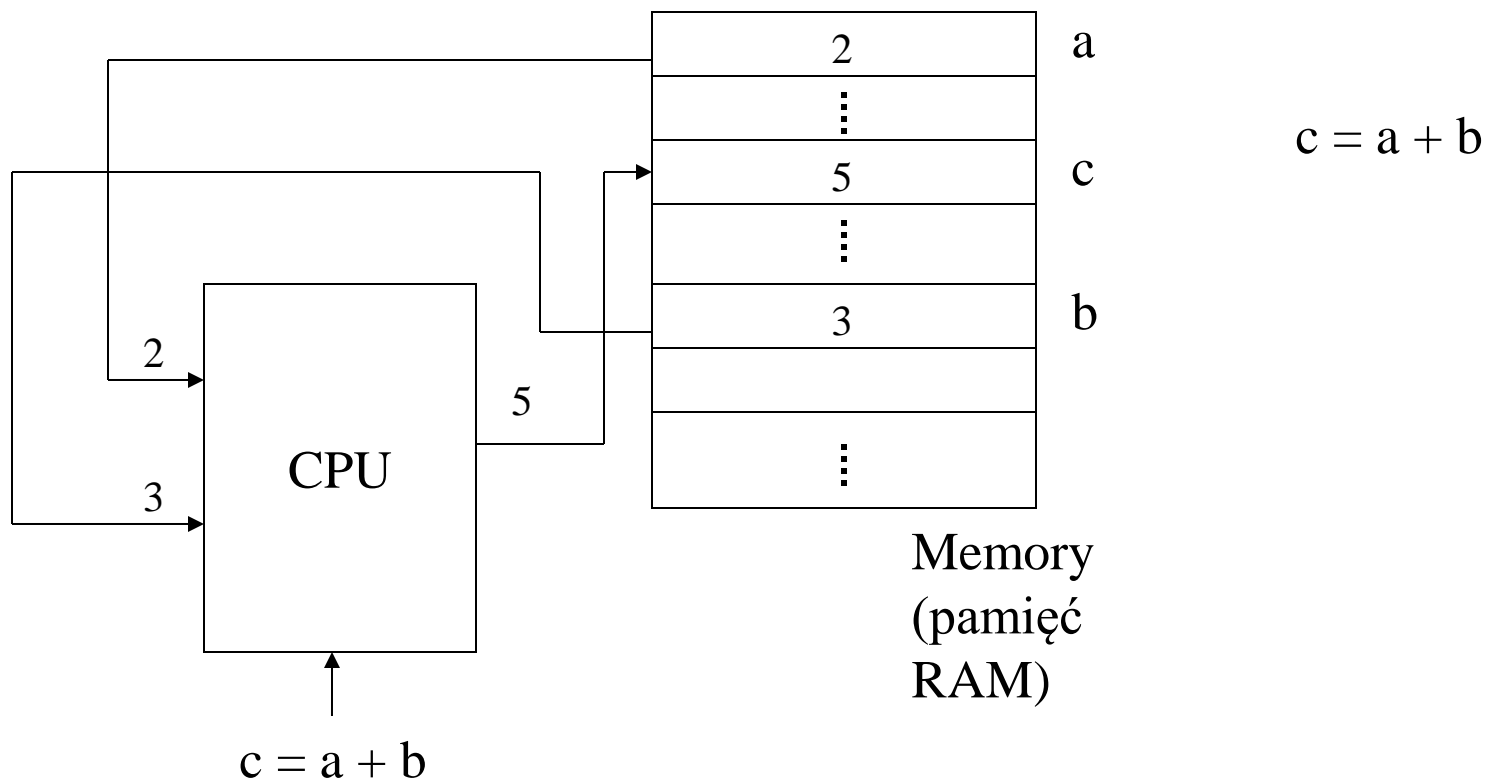
- Zmienna to konkretny obszar w pamięci komputera
- Komputer wykonuje kolejno te instrukcje

Komputer: liczy output na podstawie input

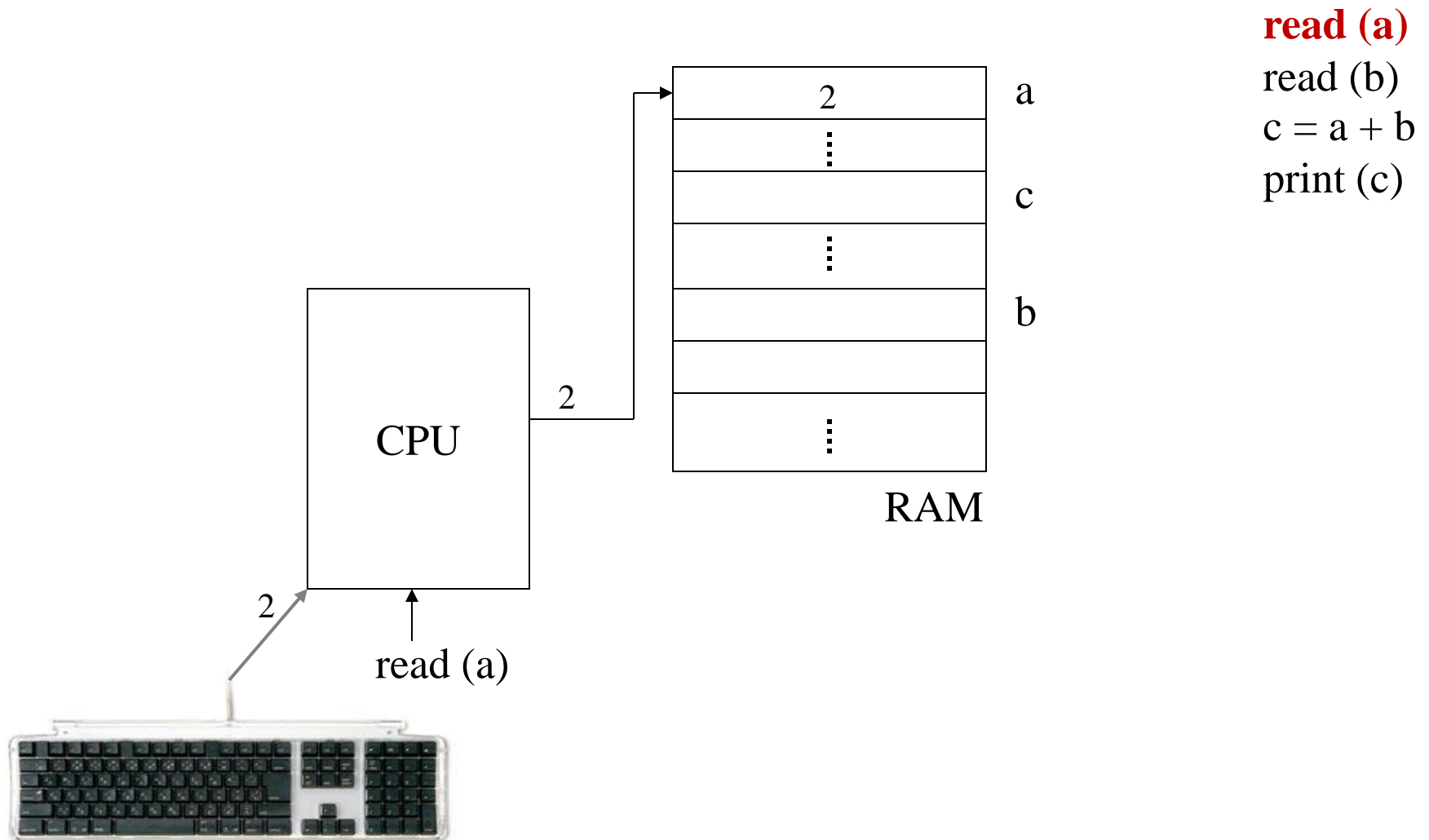
Komputer: pobiera/zapisuje wartość z/do zmiennych, tj. z/do pamięci

Komputer: Input (wejście) oraz Output (wyjście)

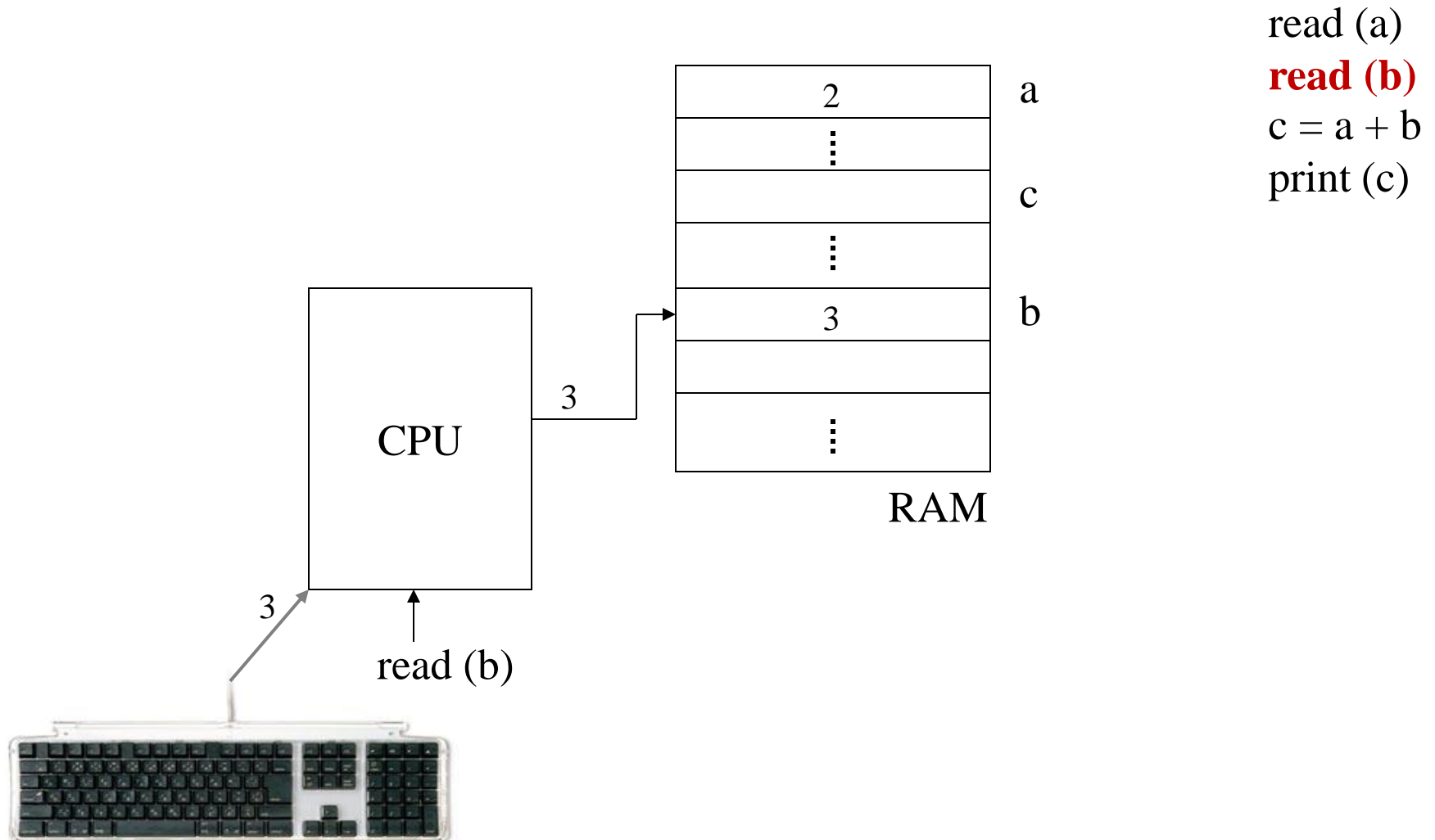

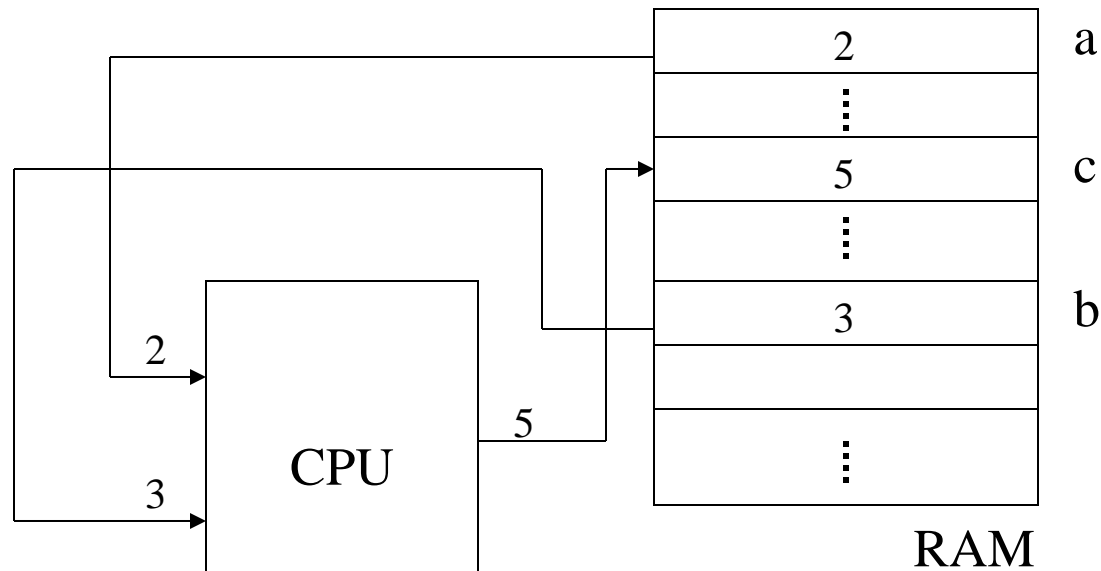

Komputer: Input oraz Output

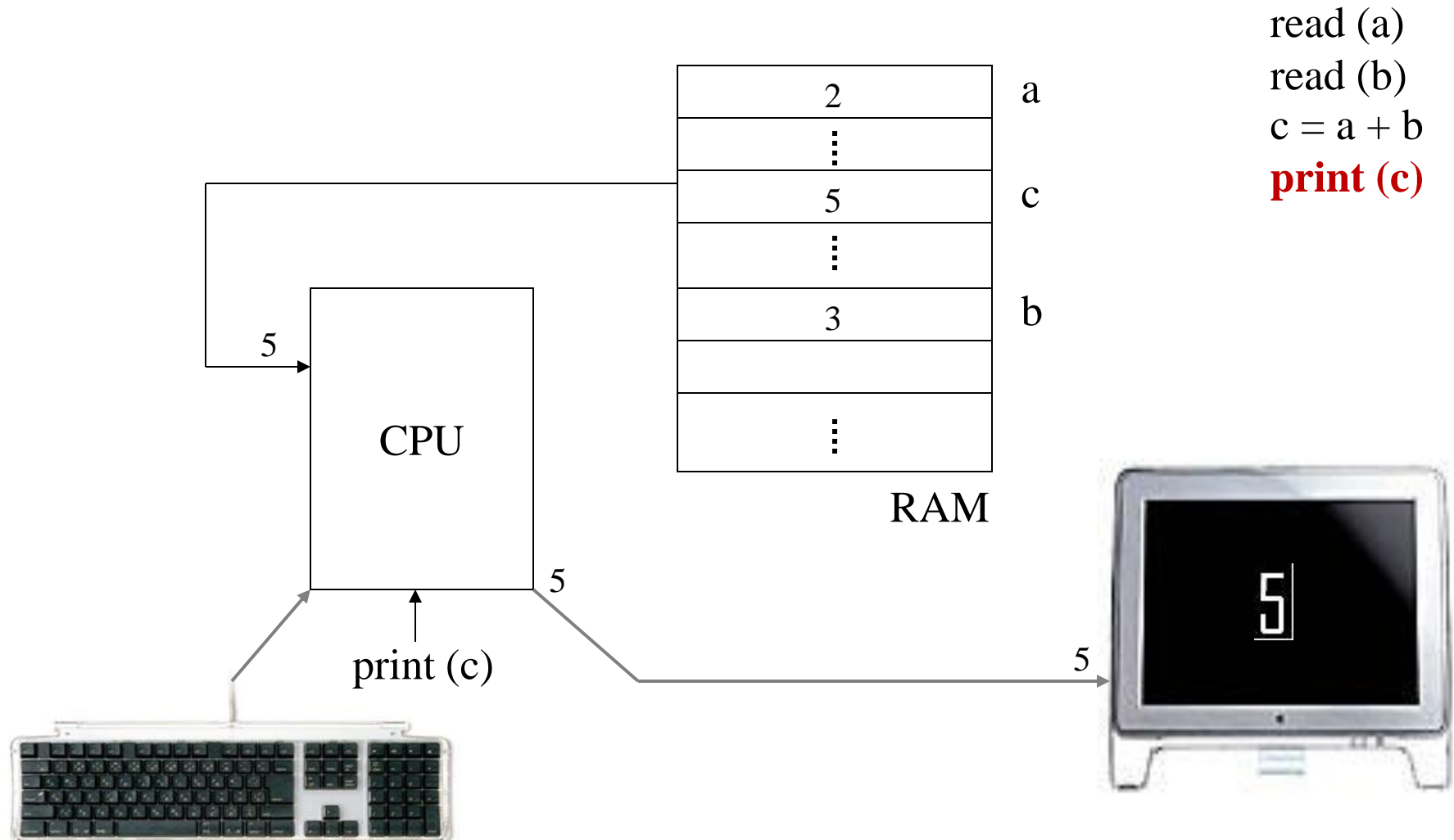
Komputer: Input oraz Output

read (a)
read (b)
 $c = a + b$
print (c)

Komputer: Input oraz Output

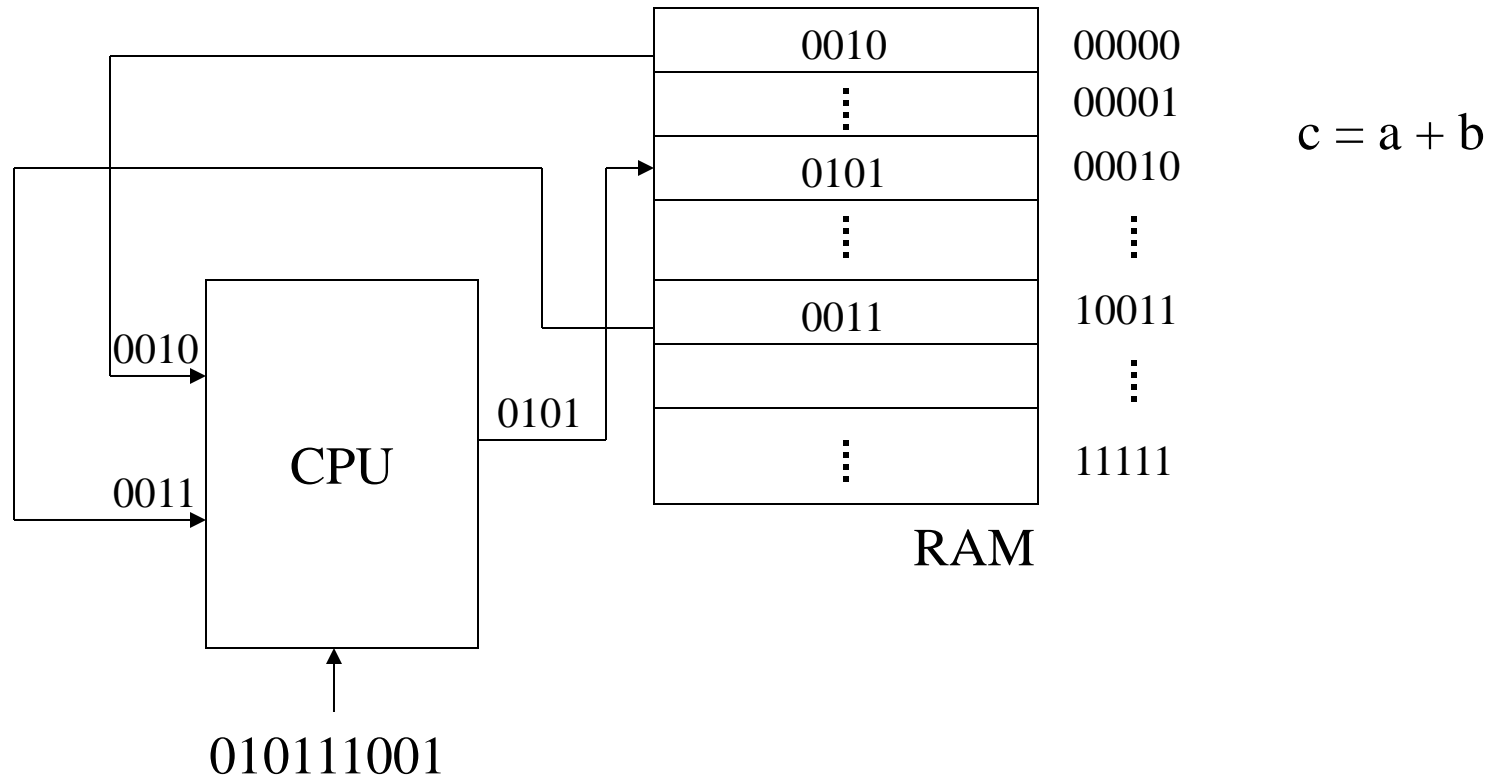

Komputer: dane i przetwarzanie danych

- Co dla komputera znaczą “a”, “b”, “4”, etc.
  - “a” oraz “b” to adresy komórek w pamięci komputera
  - “4” to liczba cztery
- Jak komputer rozumie instrukcje (rozказы), np. “read (a)”
- Jak i gdzie jest zapisany program, tj. sekwencja rozkazów
- Jak komputer pobiera i wykonuje kolejne instrukcje z programu
- **ODPOWIEDŹ:** wszystko to jest zapisane jako bity: zero **0** oraz jeden **1** . Dokładniej, jako ciągi bitów.

Komputer żyje w świecie bitów

Programowanie na komputerze

High-level
language
program
(in C)

```
swap(int v[], int k)
{
    int temp;
    temp = v[k];
    v[k] = v[k+1];
    v[k+1] = temp;
}
```

C compiler

Assembly
language
program

```
swap:
    muli $2, $5, 4
    add $2, $4, $2
    lw $15, 0($2)
    lw $16, 4($2)
    sw $16, 0($2)
    sw $15, 4($2)
    jr $31
```

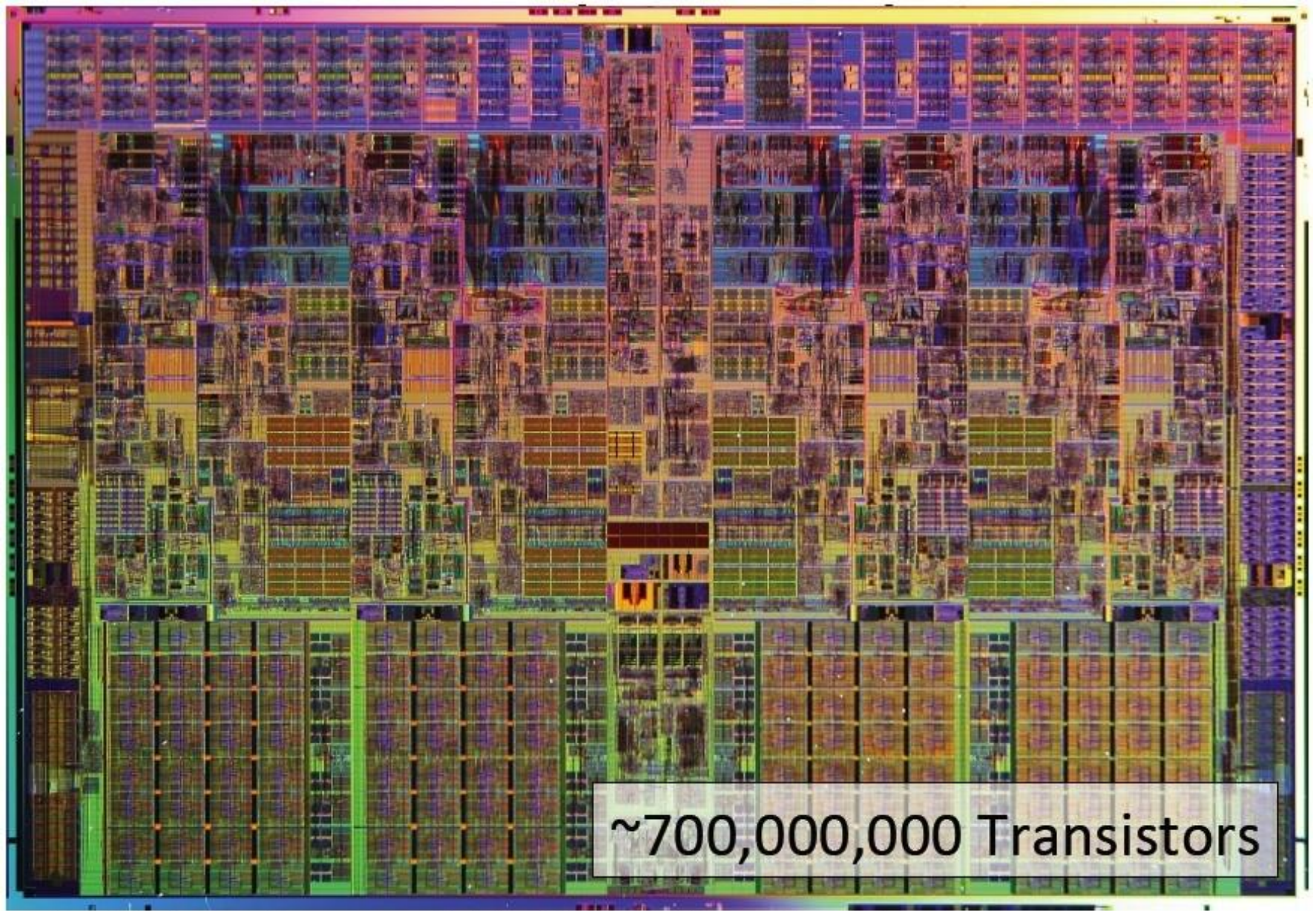
Assembler

```
000000001010000100000000000011000
00000000100011100001100000100001
10001100011000100000000000000000
100011001111001000000000000000100
10101100111100100000000000000000
101011000110001000000000000000100
00000011111000000000000000001000
```

Binary machine
language
program

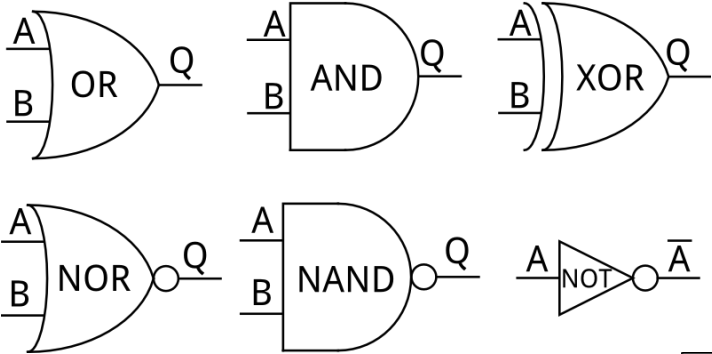

~700,000,000 Transistors

Intel Nehalem Processor, Original Core i7, Image Credit Intel:

http://download.intel.com/pressroom/kits/corei7/images/Nehalem_Die_Shot_3.jpg

Bramki logiczne

- Każda bramka to kilka tranzystorów

		A	
		0	1
B	0	0	1
	1	1	1

		A	
		0	1
B	0	0	0
	1	0	1

		A	
		0	1
B	0	0	1
	1	1	0

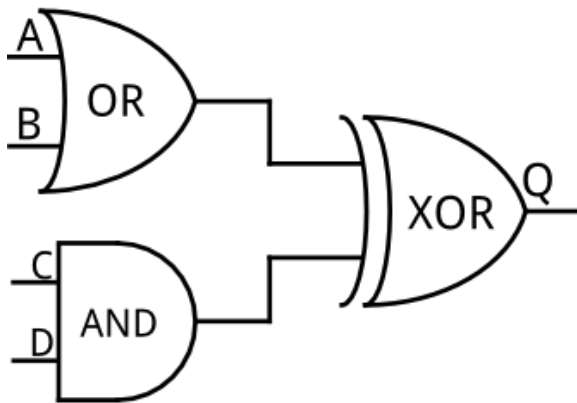
		A	
		0	1
B	0	1	0
	1	0	0

		A	
		0	1
B	0	1	1
	1	1	0

A	
0	1
1	0

Bramki logiczne

- Współczesny procesor zawiera > 100 mln bramek

		AB			
		00	01	10	11
CD	00	0	1	1	1
	01	0	1	1	1
	10	0	1	1	1
	11	1	0	0	0

Praca komputera: taktowanie

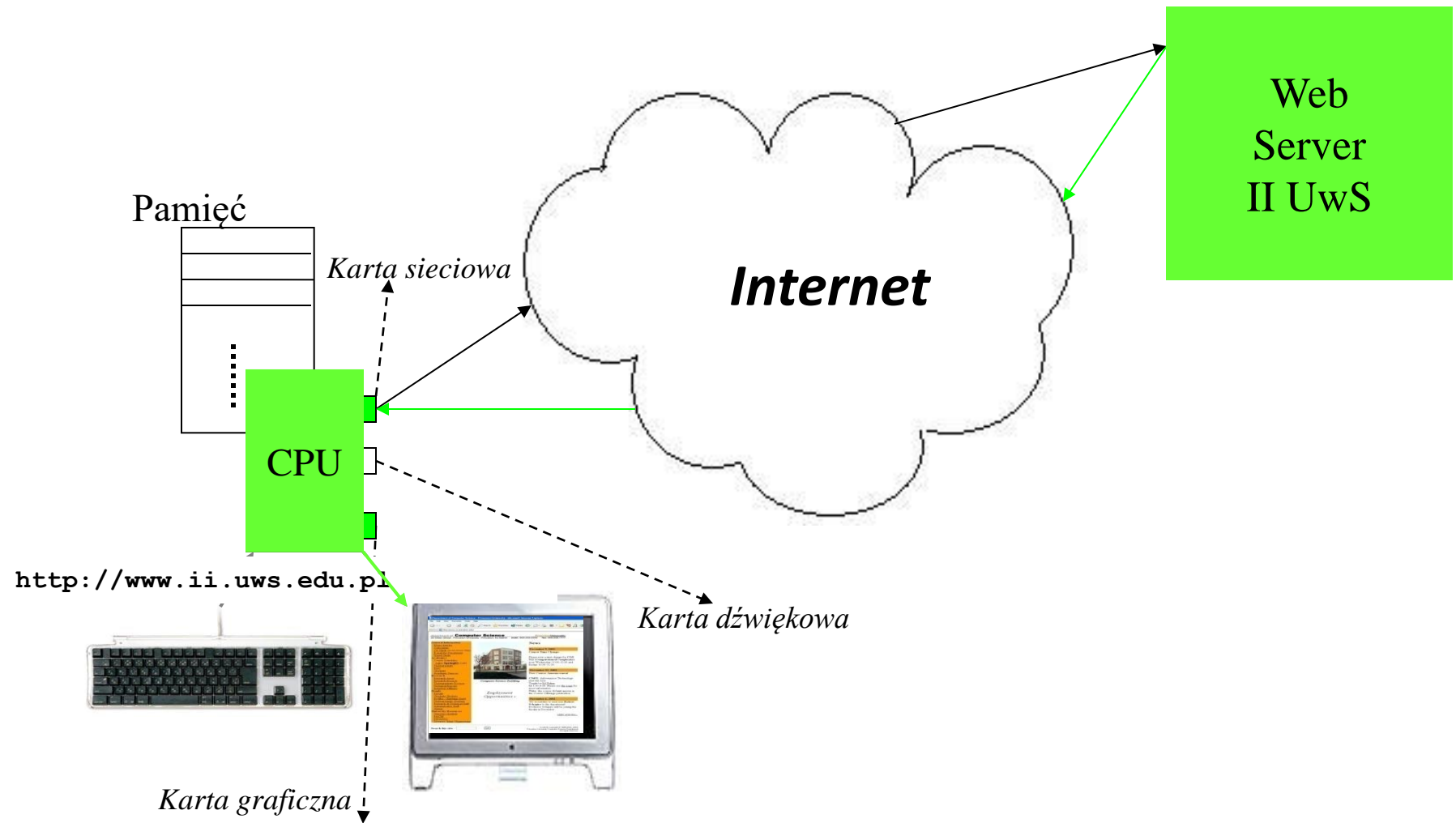

- Jeden **takt**, to jeden wykonany rozkaz przez CPU
- **Takty** są wyznaczone przez **zegar** (clock)
- Stan CPU jest zapisywany w specjalnych rejestrach
- Procesor (tj. CPU) ma więc wiele wejść różnych typów:
  - do pobierania / zapisywania danych (np. 2, 3, etc)
  - pobierania kolejnych instrukcji (np. `read a; c=a+b;` etc)
  - dla zegara do wyznaczania kolejnych taktów

Komputer w sieci (Interneecie)

Komputer: kompilacja i wykonywanie programów

- Programy są pisane przez (np. studentów) w języku (np. prosty assembler) dla nich zrozumiałym.
- Muszą być przetłumaczone (skompilowane) do języka maszynowego do rozkazów w postaci bajtów, tzw. *binary code*
- System operacyjny wykonuje *binarny kod* zarządzając hardwarem. W tym samym czasie może być wykonywane wiele programów (aplikacji, np. przeglądarka www, email, MS Word, MP3 Player) chociaż CPU (procesor) wykonuje rozkazy sekwencyjnie, tj. jeden rozkaz w jednym takcie.

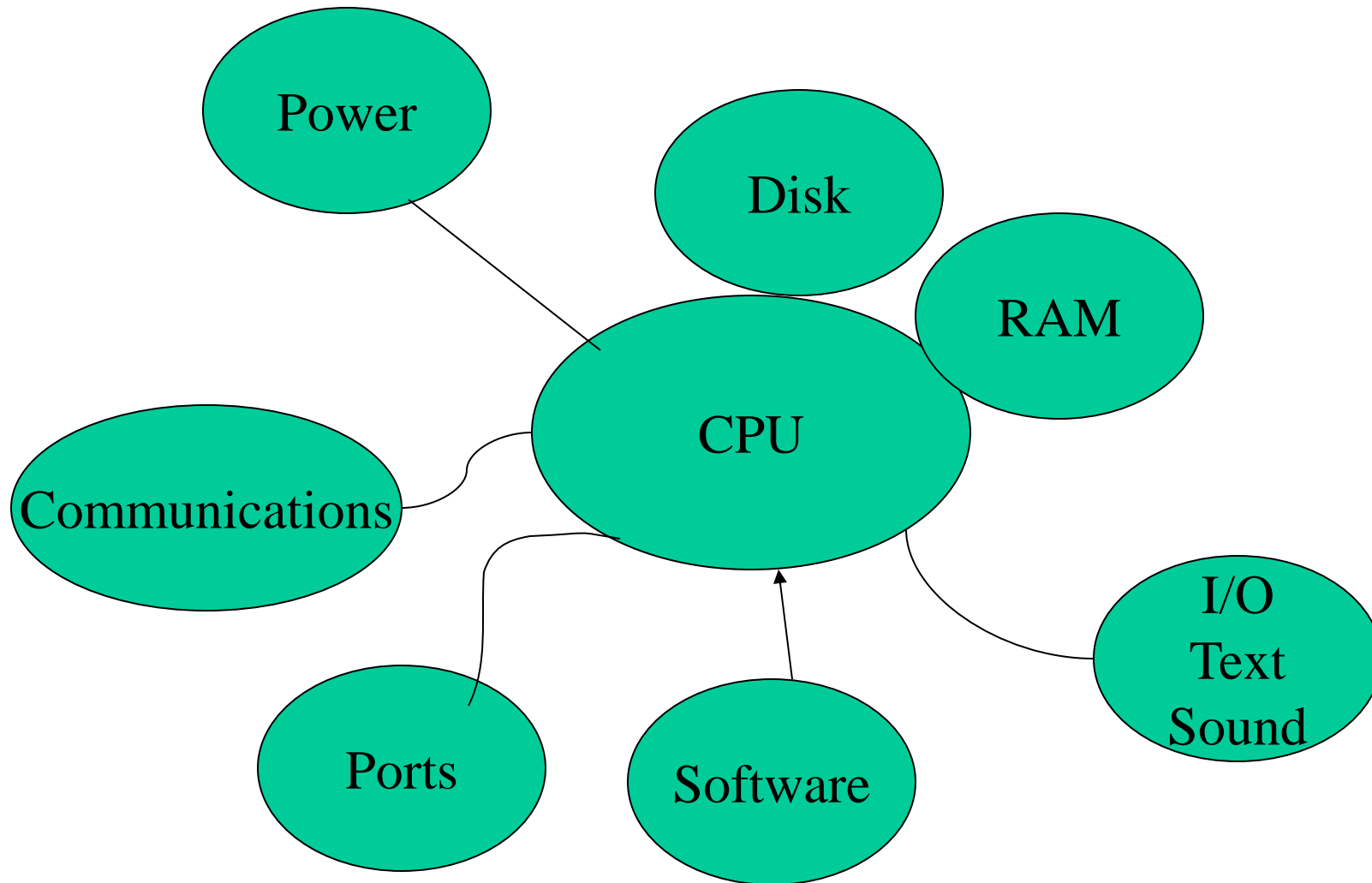
Co jest w Komputerze?

- Processor   *mózg*
- Memory   *notatki*
- Disk   *trwała pamięć*
- I/O   *komunikacja (poprzez zmysły)*

- Software   *sposoby, metody, algorytmy*

Z czego jest zbudowany komputer?

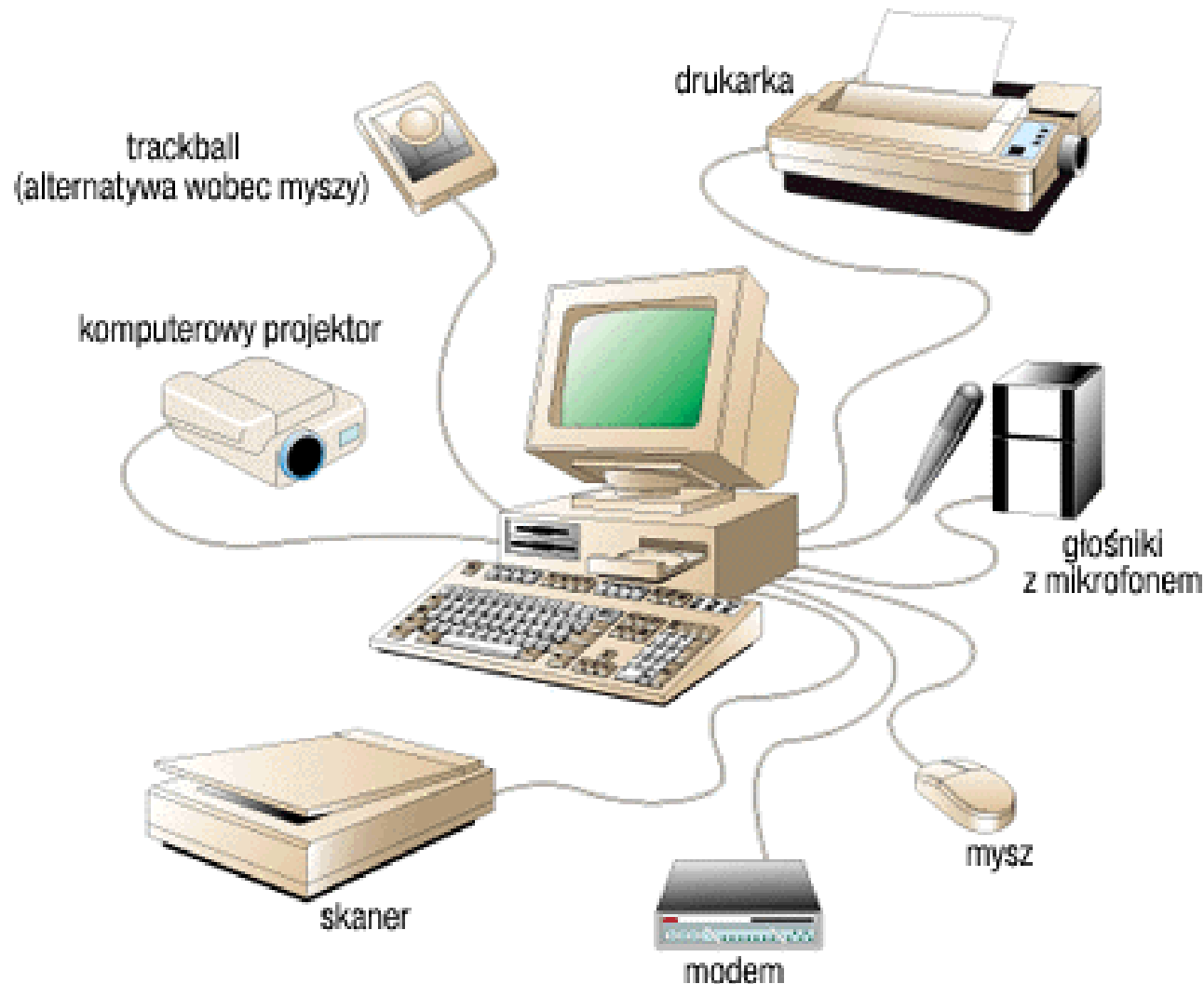

Z czego jest zbudowany komputer?

Luty 2018: Najlepszy zestaw PC do 3650 zł

- **Procesor:** Intel Core i5-7500 - 1000 zł
- **Płyta główna:** MSI B150M PRO-VDH - 310 zł
- **Pamięć:** 2 x Patriot 4 GB 2400 MHz Viper Elite - 255 zł
- **Karta graficzna:** ZOTAC GeForce GTX 1060 3GB AMP! - 1020 zł
- **SSD:** GoodRam Iridium Pro 240 GB - 360 zł
- **Dysk twardy:** Western Digital Blue 1 TB - 235 zł
- **Zasilacz:** Thermaltake Smart SE 530W - 250 zł
- **Obudowa:** Zalman Z3 Plus - 180 zł
- **RAZEM:** 3620 zł

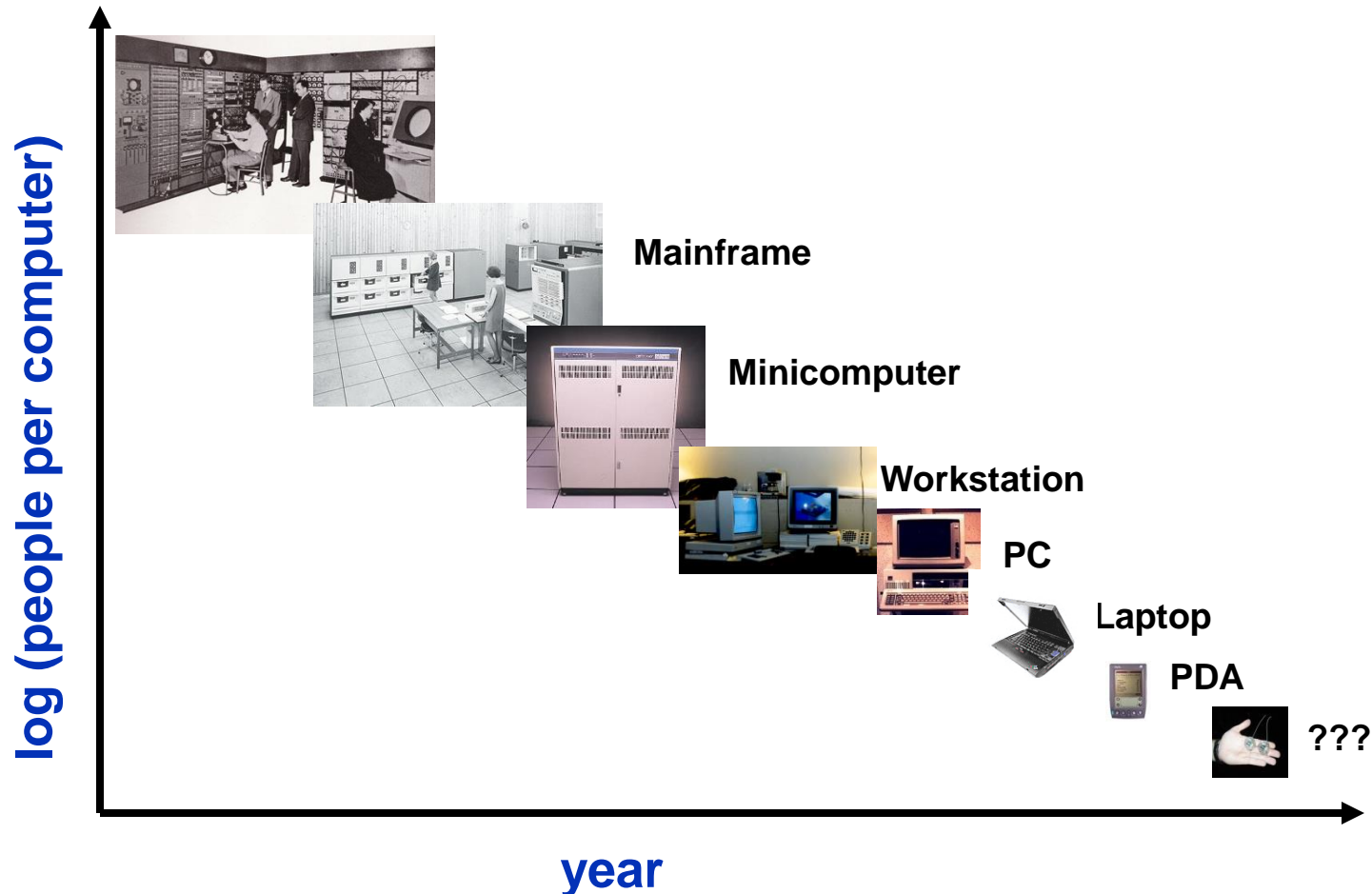
2020 rok: procesory CPU staniały, a karty graficzne GPU zdrożały -- dlaczego?

More for Less --Moore's Law

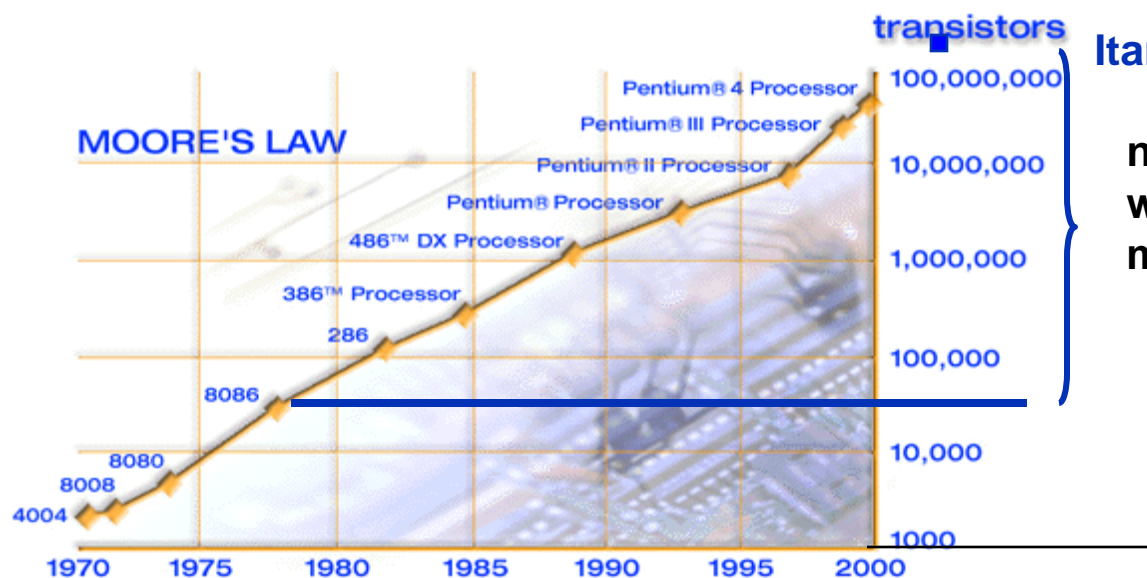
- 1985 (w Polsce komuna-PRL)
  - Komputer w laboratorium (teraz w domu a nawet w komórce)
    - Cena \$ 150 000 (teraz < \$ 1 000)
    - Procesor (CPU) 700 KHz (teraz ~3 GHz i wiele rdzeni)
    - Pamięć RAM 1 MB (teraz 8 GB+)
    - Dysk twardy 80 MB (teraz 1TB +, oraz dyski SSD)
    - CD-ROM właśnie wynaleziony (teraz DVD+)
    - Połączenie z Internetem 9600 bps (teraz 100 Mbps+)

Moore's Law (contd)

* This slide and the next lifted from a presentation by David Culler

Moore's Law (stan na 2005 rok)

Itanium2 (241M)

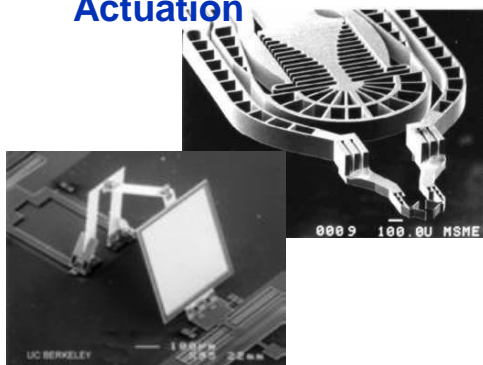
nearly a thousand 8086's
would fit in a modern
microprocessor

Wkrótce:

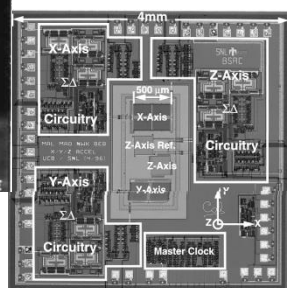

moneta 1 cent
USA

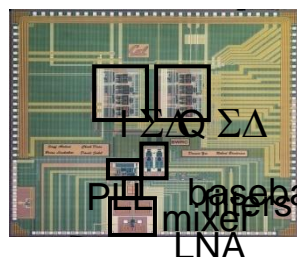
Actuation

Sensing

Communication

Processing & Storage

